

V L A A M S P A R L E M E N T



Zitting 2005-2006

29 juni 2006

VERSLAG

– van het Rekenhof –

over de verrekeningen bij de aannemingen van wegenwerken

R E K E N H O F

Verrekeningen bij de aannemingen van wegenwerken

*Verslag van het Rekenhof
aan het Vlaams Parlement*

Brussel, juni 2006



REKENHOF

Verrekeningen bij de aannemingen van wegenwerken

Verslag van het Rekenhof
aan het Vlaams Parlement

Goedgekeurd in de
Nederlandse kamer van het Rekenhof
op 27 juni 2006

INHOUD

Lijst met afkortingen.....	4
Bestuurlijke boodschap.....	5
Samenvatting.....	6
1 Inleiding.....	8
2 Financieel belang.....	11
2.1 Totaal aan vastleggingskredieten voor wegeninfrastructuurwerken.....	11
2.2 Vastleggingen voor de verrekeningen in 2003 en 2004.....	11
3 Oorzaak en relatief belang.....	14
3.1 Algemene vaststellingen.....	14
3.2 Belangrijke verrekeningendossiers.....	15
3.3 Conclusie.....	17
4 Voorbereiding van de aanbestedingen.....	19
4.1 Bestekken en voorstudies.....	19
4.2 Prijsramingen.....	20
4.3 Conclusie.....	20
5 Rechtmatigheid van de verrekeningen.....	21
5.1 Wettelijke basis.....	21
5.2 Inbreuken.....	21
5.3 Aanpassing van de eenheidsprijzen.....	22
5.3.1 Overschrijding van de vermoedelijke hoeveelheid.....	22
5.3.2 Vroegere bevindingen van het Rekenhof.....	22
5.3.3 Actuele bevindingen van het Rekenhof.....	23
5.4 Conclusie.....	24
6 Verwijlinteressen.....	25
6.1 Wettelijke basis.....	25
6.2 Overzicht.....	26
6.3 Oorzaken.....	29
6.3.1 Algemeen.....	29
6.3.2 Dossierbehandeling.....	29
6.3.3 Kredietbeheer.....	30
6.3.4 Boekhouding.....	30
6.3.5 Personeelsbestand.....	30
6.4 Conclusie.....	31
7 Rapporterings- en beleidsinstrumenten.....	32
7.1 Beschikbare instrumenten.....	32
7.2 Beoordeling.....	32
7.3 Conclusie.....	33
8 Remediëringsmaatregelen.....	34
8.1 Vlaams-Brabant, Limburg en West-Vlaanderen.....	34
8.2 Oost-Vlaanderen.....	34
8.3 Antwerpen.....	35
8.4 AWW-breed.....	35
8.5 Conclusie.....	36
9 Algemene conclusie.....	37

10	Aanbevelingen	39
11	Antwoord van de minister	41
Bijlage 1:		
	Overzicht van aannemingen met een belangrijk percentage werken in meer of min	42
Bijlage 2:		
	Onzorgvuldig voorbereide aannemingen	45
Bijlage 3:		
	Aannemingen met overschrijdingen met drievoud waarbij de laagste inschrijver, na uitvoering, niet langer de laagste is	53
Bijlage 4:		
	Overzicht van verrekeningen met belangrijke verwijlinteressen – Afdeling Oost-Vlaanderen	54
Bijlage 5:		
	Overzicht van verrekeningen met belangrijke verwijlinteressen – Afdeling Antwerpen	55
Bijlage 6:		
	Antwoord van de minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur van 1 juni 2006	56

Lijst met afkortingen

AAV	Algemene aannemingsvoorwaarden
AOSO	Administratie Ondersteunende Studies en Opdrachten
ATO	Afdeling Technische Ondersteuning
AWV	Administratie Wegen en Verkeer
AWZ	Administratie Waterwegen en Zeewezen
COVA	College van afdelingshoofden
FFEU	Financieringsfonds voor Schuldafbouw en Eenmalige Investeringsuitgaven
IF	Inspectie van Financiën
IVA	Intern Verzelfstandigd Agentschap
LIN	Departement Leefmilieu en Infrastructuur
OP	Overeengekomen prijzen
OW	Openbare Werken
VIF	Vlaams Infrastructuurfonds

Bestuurlijke boodschap

Het Rekenhof heeft de verrekeningen voor wegenwerken onderzocht die de wegenafdelingen van de Administratie Wegen en Verkeer van het departement Leefmilieu en Infrastructuur in 2003 en 2004 op de begroting van het Vlaams Infrastructuurfonds aanrekenden.

Het heeft vastgesteld dat een gebrek aan voorbereiding, voorstudie en opvolging van de aannemingen het bedrag aan verrekeningen en verwijlinteressen opdrijft. Wel slagen drie van de vijf onderzochte afdelingen erin belangrijke verrekeningen te vermijden.

Ook de manier waarop sommige afdelingen de verrekeningen afhandelen kan beter. De regels en procedures om gunstiger prijzen te bedingen en verwijlinteressen te beperken leven de afdelingen niet stelselmatig na.

Bovendien beschikt de administratie niet over efficiënte instrumenten om de verrekeningen op te volgen en is de beleidsinformatie ontoereikend.

Het Rekenhof ervaart de recent genomen en geplande maatregelen om de verrekeningen terug te dringen als positief. Het heeft zijn aanbevelingen gericht op een betere aannemingsvoorbereiding, een striktere naleving van de regels en procedures en een efficiëntere rapportering en aanmaak van beleidsinformatie.

Samenvatting

In 2005 heeft het Rekenhof een onderzoek uitgevoerd naar de verrekeningen bij overheidsopdrachten voor de aanneming van werken die de buitenafdelingen van de administratie Wegen en Verkeer (AWV) van het departement Leefmilieu en Infrastructuur (LIN) in 2003 en 2004 hebben vastgelegd op de begroting van het Vlaams Infrastructuurfonds (VIF). Aangezien het onderzoek plaatsvond vóór de hervorming in het kader van beter bestuurlijk beleid, hanteert dit verslag nog de oude benamingen van de departementen en administraties.

Het Rekenhof heeft vastgesteld dat de verrekeningen de kostprijs van de werken met gemiddeld 8,5% opdrijven. Dat is vooral te wijten aan het verrekeningsgedrag van de afdelingen Antwerpen en Oost-Vlaanderen. De twee afdelingen nemen niet minder dan 83,7% van het totale bedrag aan verrekeningen van AWV voor hun rekening. De verhouding verrekening/inschrijvingsbedrag ligt in beide afdelingen boven de 10%, terwijl dat in de andere afdelingen slechts 4,3% bedraagt. Als enkel rekening gehouden wordt met de werken die volledig uitgevoerd zijn en waarvoor een eindverrekening is opgemaakt, loopt de kostprijsverhoging voor alle afdelingen samen gemiddeld op tot 10,5%.

De meeste verrekeningen (67,7%) vloeien voort uit wijzigingen en uitbreidingen tijdens de uitvoering van de werken. In de afdeling Antwerpen zijn een aantal wijzigingen en uitbreidingen het gevolg van de drastische inkorting van de voorbereidingsperiode door toedoen van het kabinet van de minister van Openbare Werken. In de afdeling Oost-Vlaanderen zijn die wijzigingen hoofdzakelijk te wijten aan een onzorgvuldige voorbereiding en opvolging van de projecten. In het algemeen worden de zorgvuldige voorbereiding van de projecten en de opmaak van de bestekken gehypothecerd door de toegenomen werkdruk als gevolg van de complexere procedures alsook door gebrek aan expertise op dat vlak. Volgens de afdelingen geven bestekken opgemaakt door studie bureaus eveneens aanleiding tot belangrijke verrekeningen. De toegepaste vergoedingsregeling - een percentage op het bedrag van de uiteindelijk uitgevoerde werken - moedigt de studie bureaus niet aan verrekeningen te vermijden.

Voor sommige aannemingen hebben de wijzigingen en bijwerken een zodanige omvang bereikt dat de vraag rijst wat uiteindelijk nog overblijft van de wettelijk vastgelegde beginselen van de forfaitaire prijs en de mededinging.

De richtlijnen voor de opmaak van de bestekken zijn uniform en up-to-date. De richtlijnen voor de voorbereiding van de projecten daarentegen zitten verspreid in de dienstorders van LIN, AWV en OW. Een uitgewerkt, gedetailleerd procedurehandboek ontbreekt. De in 1997 aanbeestede prijzendatabank is nog steeds niet operationeel, zodat de afdelingen er noch voor de prijsramingen, noch voor verrekeningen met overeen te komen prijzen een beroep op kunnen doen.

De afdelingen leven de regels en voorschriften voor verrekeningen niet volledig na. Zo keuren de afdelingshoofden steeds de eindverrekeningen goed, zonder rekening te houden met de drempels bepaald in de delegatiebesluiten. De vastleggingen in min worden niet stelselmatig vastgelegd. Voor posten waarvan de werkelijk uitgevoerde hoeveelheden minstens het drievoud overtreffen van de vermoedelijke hoeveelheden, hebben de opdrachtgevende besturen de mogelijkheid om de herziening van de eenheidsprijs te vragen. Uit het onderzoek blijkt echter dat zij van die mogelijkheid geen gebruik maken, zelfs niet als de aanemer – rekening houdende met de overschrijdingen - niet langer de laagste inschrijver is.

Ook bij de afhandeling van de verrekeningendossiers houden de afdelingen onvoldoende rekening met de instructies van de secretaris-generaal van het departement LIN en de verschillende dienstorders. Zo passen ze het procédé van ramingsstaten en ambtshalve vastgestelde prijzen slechts uitzonderlijk toe. Dat leidt bij prijsdiscussies over OP-prijzen tot een laattijdige goedkeuring van de verrekening en belangrijke verwijlinteressen. Voor alle buitenafdelingen samen werd een bedrag van 1,3 miljoen EUR aan verwijlinteressen betaald voor verrekeningen vastgelegd in 2003 en 2004. Lange doorlooptijden en overeenkomstige (belangrijke) interestbedragen vloeien ook voort uit een gebrek aan de nodige vastleggings- en/of ordonnanceringskredieten, de verplichte consultatie van adviesorganen, de jaarlijkse afsluitingsverrichtingen van de boekhouding waardoor de betalingen tijdelijk worden stopgezet, een (tijdelijk) personeelstekort en een gebrek aan expertise.

De AWV beschikt niet over efficiënte instrumenten om de verrekeningen op te volgen, noch tijdens de uitvoering van de werken, noch na de uitvoering. De beleidsinformatie in de databanken DELTA-2001, Historia en Orafin is niet aan elkaar gelinkt. De ondervragings- en rapporteringsmogelijkheden zijn gebruiksonvriendelijk, ontoereikend en onaanangepast. De beleidsrapportering is te weinig ontwikkeld, zowel bij de wegenafdelingen als bij het directoraat-generaal. Er bestaat nagenoeg geen systematische, georganiseerde rapportering noch over de verrekeningen noch over de financiële en administratieve afhandeling van de dossiers, waarmee de verantwoordelijke ambtenaren tijdig de knelpunten kunnen detecteren en verhelpen.

Recent zijn zowel binnen de diverse afdelingen als AWV-breed een aantal maatregelen genomen ter beperking van de verrekeningen. De meeste zijn echter nog te recent om verbeteringen te kunnen vaststellen. Bovendien zijn ze vooral gericht op het beheersen van de verrekeningen en niet op het vermijden ervan. Een recent opgerichte werkgroep werkt maatregelen uit die het aandeel verrekeningen moeten inperken.

1 Inleiding

Het Rekenhof heeft de verrekeningen onderzocht die zich voordoen bij overheidsopdrachten voor de aanneming van werken die uitgaan van de buitenafdelingen van de administratie Wegen en Verkeer (AWV) van het departement LIN.

De overheidsopdrachtenreglementering verstaat onder een verrekening een overeenkomst die aannemer en bestuur opmaken als zich een wijziging voordoet in een aanneming⁽¹⁾. De verrekening stelt de hoeveelheden vast die in vergelijking met de geraamde hoeveelheden in het bestek nieuw of gewijzigd zijn. De verrekening bepaalt ook de verbeterde of overeengekomen prijzen die het gevolg zijn van de toevoegingen, wijzigingen of weglatingen.

Het Rekenhof onderzocht of de voorbereiding van de aanbestedingen met de nodige zorg geschiedt, ervan uitgaande dat het risico op verrekeningen dan kleiner is. Het ging ook na of de onderzochte afdelingen en de centrale administratie de verrekeningen op een correcte en uniforme manier afhandelen. Daarbij heeft het de volgende onderzoeksvragen voor ogen gehouden:

- Wat is het financiële belang van de verrekeningen?
- Wat is de oorzaak en het relatieve belang van de verschillende soorten verrekeningen?
- Hoe bereiden de afdelingen de aannemingen voor en hoe maken ze de bestekken op?
- Nemen ze de regels en voorschriften in acht die van toepassing zijn bij het opmaken van verrekeningen?
- Leggen ze de verrekeningen tijdig vast?
- Zijn er voldoende bruikbare, relevante en gebruiksvriendelijke gegevens voorhanden om het verrekeningengedrag van de afdelingen op te volgen? Werden die gegevens geconsulteerd en aangewend ter remediëring?
- Zijn al maatregelen genomen om het percentage verrekeningen in bepaalde afdelingen te verhelpen? Zo ja, welke?

Het onderzoek heeft plaatsgevonden binnen de AWV van het departement LIN. De administratie werd geleid door de directeur-generaal, bijgestaan door stafdiensten. Voor de eigenlijke uitvoering van het beleid staan vijf provinciale afdelingen in. Sinds 1 april 2006 is het intern verzelfstandigd agentschap Infrastructuur in werking getreden. Die IVA omvat het grootste deel van de AWV. De leidend ambtenaar van het IVA Infrastructuur is de voormalige directeur-generaal van de AWV.

¹ Artikelen 15, § 1, 42, § 1 en 44 van de AAV.

De bevindingen van de audit hebben betrekking op de AWV; de conclusies en aanbevelingen gelden onverkort voor het IVA Infrastructuur.

Uitgangspunt van de audit zijn de kredietvastleggingen die de AWV in 2003 en 2004 heeft aangerekend op de begroting van het Vlaams Infrastructuurfonds (VIF) en die betrekking hebben op verrekeningen voor werken⁽²⁾. Werken die zijn uitgevoerd in samenwerking met andere overheden vallen buiten het bereik van het onderzoek als het Vlaams Gewest niet zelf bouwheer is. Bij het onderzoek zijn ook de zogenaamde ramingsstaten opgenomen: verrekeningen waarover nog geen (volledig) akkoord bestaat tussen aanbestedende overheid en aannemer. Die ramingsstaten betaalt de administratie ten belope van het bedrag dat zij als onbetwistbaar verschuldigd acht of ten belope van een welbepaald percentage van wat de aannemer vraagt voor opname in de vorderingsstaat. Vooral de afdeling Antwerpen merkt een aantal verrekeningen met belangrijke financiële impact aan als ramingsstaat.

De audit stoelt in eerste instantie op de stukken in de onderscheiden vastleggingsbundels en op de eigen databanken van het Rekenhof. Daarnaast raadpleegde het Rekenhof de exhaustievere dossiers in de diverse afdelingen en vroeg het bijkomende informatie op. Er vonden interviews plaats met de afdelingshoofden van de vijf provinciale afdelingen en de afdeling Technische Ondersteuning (ATO), alsook met de directeur-generaal van de AWV. Tijdens die gesprekken kwamen de vastgestelde knelpunten en onduidelijkheden aan bod. Ook het afdelingshoofd van de afdeling Boekhouding en Begroting werd bevestigd.

Om de verrekeningen te catalogeren naar soort en het financieel belang ervan in kaart te brengen (hoofdstuk 2 en 3) heeft het Rekenhof rekening gehouden met alle verrekeningendossiers. Het betrof 619 verrekeningen, die betrekking hebben op 280 verschillende aannemingen. Voor het onderzoek van de rechtmatigheidsaspecten (hoofdstuk 5) heeft het Rekenhof via datamining een selectie van de dossiers gemaakt. De dossiers die aan één van de gehanteerde criteria voldeden, heeft het uitgebreid onderzocht⁽³⁾. Het betrof 446 verrekeningen die verband houden met 196 aannemingen.

² In 1992 werd de dienst met afzonderlijk beheer VIF opgericht om de investeringsuitgaven van het Vlaamse Gewest voor openbare werken en vervoer te realiseren en te financieren. Het VIF vormt geen organisatorische entiteit. Het heeft enkel een zekere financiële en budgettaire autonomie ten opzichte van de drie betrokken administraties van het departement LIN: de administratie Wegen en Verkeer (AWV), de administratie Ondersteunende Studies en Opdrachten (AOSO) en de administratie Waterwegen en Zeewezen (AWZ). In 1995 werden alle investeringskredieten voor de wegen, havens en waterwegen van de centrale begroting van de Vlaamse Gemeenschap naar het VIF overgeheveld. Na de operationalisering van Beter Bestuurlijk Beleid blijft het VIF zijn begrotingstechnische functie vervullen t.a.v. het IVA Infrastructuur.

³ De criteria waren: (1) het gecumuleerde bedrag van alle verrekeningen (inclusief eventuele ramingsstaten) in een en hetzelfde dossier bedraagt meer dan 15% van het inschrijvingsbedrag of bedraagt in absolute cijfers

Als normenkader hanteerde het Rekenhof de reglementering inzake overheidsopdrachten. Daarnaast heeft het rekening gehouden met relevante omzendbrieven, dienstorders en protocollen uitgaande van de administratie, alsook met aanbevelingen van het Vlaams Parlement en vroegere opmerkingen en aanbevelingen van het Rekenhof.

Het onderzoek is aangekondigd op 4 april 2005 en is afgesloten in oktober 2005. Op 7 februari 2006 legde het Rekenhof zijn feitelijke onderzoeksbevindingen en voorlopige conclusies voor aan de secretaris-generaal van het departement LIN. De secretaris-generaal antwoordde op 6 maart 2006. Zijn reactie werd verwerkt in het ontwerpverslag dat, aangevuld met aanbevelingen, op 18 april 2006 werd voorgelegd aan de minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur. Het antwoord van de minister van 1 juni 2006 is integraal als bijlage opgenomen en wordt in hoofdstuk 11 van dit verslag toegelicht.

1 miljoen EUR of meer; (2) het betreft een eindverrekening; (3) de verrekening bevat OP-posten, voor zover het gecumuleerde bedrag van die posten in meer en in min 15% of meer beloopt van het inschrijvingsbedrag. OP-posten zijn aannemingsposten waarin het bestek niet voorziet en die tegen een overeengekomen prijs tot stand komen middels onderhandelingen tussen aanbestedende overheid en de aannemer. OP-posten zijn uit hun aard risicovol omdat ze buiten de gewone gunningprocedure - en dus zonder mededinging - tot stand komen.

2 Financieel belang

2.1 Totaal aan vastleggingskredieten voor wegeninfrastructuurwerken

De onderstaande tabel schetst de evolutie van de budgetten voor investeringen in de periode 2000-2004⁽⁴⁾.

<i>(in EUR)</i>					
Afdeling	2000	2001	2002	2003	2004
Antwerpen	74.403.304	87.493.391	156.669.809	42.711.417	54.676.642
Vlaams-Brabant	35.304.888	48.513.488	48.379.291	48.048.542	39.351.150
Limburg	30.227.203	58.586.805	54.392.380	45.063.869	43.507.300
Oost-Vlaanderen	33.315.756	86.578.571	62.047.108	66.846.660	62.946.393
West-Vlaanderen	35.835.523	50.124.133	49.673.340	59.539.181	59.330.069
Totaal	209.086.673	331.296.387	371.161.928	262.209.669	259.811.554

In 2001 en 2002 vertonen de investeringen een piek. Voor 2001 is dat te verklaren door de subsidiëring van de aanleg van fietspaden, in 2002 gaat het vooral om de heraanleg van de Antwerpse Ring.

De verrekeningen (zie volgende tabel) vastgelegd in 2003 en 2004 kunnen niet onmiddellijk gelinkt worden aan de investeringsbedragen voor 2003 en 2004. De verrekeningen hebben immers betrekking op de werken die in 2003 en 2004 in uitvoering waren en die grotendeels in de voorgaande jaren zijn vastgelegd.

2.2 Vastleggingen voor de verrekeningen in 2003 en 2004

In 2003 hebben de buitenafdelingen 290 verrekeningendossiers voor werken op de begroting van het VIF aangerekend voor een bedrag van 14,8 miljoen EUR. In 2004 waren dat 329 verrekeningendossiers voor een bedrag van 33,4 miljoen EUR. De onderstaande tabel toont de gecumuleerde cijfers voor 2003 en 2004. Uit de tabel blijkt dat het verrekeningengedrag van de afdelingen Antwerpen en Oost-Vlaanderen sterk afwijkt van dat van de andere afdelingen. Ze nemen samen niet minder dan 83,7% van het bedrag aan vastleggingen voor hun rekening.

⁴ Bron: Jaarboek 2004 van de AWW.

(in EUR)

Afdeling	Aantal dossiers		Bedrag van dossiers	
Antwerpen	77	12,44%	21.828.699,05	45,23%
Vlaams-Brabant	83	13,41%	3.572.934,50	7,40%
Limburg	48	7,75%	1.022.387,04	2,12%
Oost-Vlaanderen	279	45,07%	18.545.040,04	38,43%
West-Vlaanderen	132	21,32%	3.292.385,89	6,82%
Totaal	619	100,00%	48.261.446,52	100,00%

Wordt het bedrag aan verrekeningen voor 2003 en 2004 vergeleken met het totale inschrijvingsbedrag van de aannemingen waarop ze betrekking hebben, dan bedraagt de verhouding voor de volledige AWV 8,5%, zoals blijkt uit de onderstaande tabel. Dat percentage is in sterke mate negatief beïnvloed door de verhouding in de afdelingen Antwerpen en Oost-Vlaanderen, die respectievelijk 10,7% en 10,9% bedraagt.

(in EUR)

Afdeling	Inschrijvings- bedrag ⁽⁵⁾	Verrekeningenbedrag	Verhouding
Antwerpen ⁽⁶⁾	203.857.714,44	21.828.699,05	10,71%
Vlaams-Brabant	97.194.958,79	3.572.934,50	3,68%
Limburg	21.606.179,50	1.022.387,04	4,73%
Oost-Vlaanderen	169.914.355,99	18.545.040,04	10,91%
West-Vlaanderen	75.560.906,67	3.292.385,89	4,63%
Totaal	568.134.115,39	48.261.446,52	8,49%

De onderstaande tabel vergelijkt het totaal bedrag aan verrekeningen⁽⁷⁾ voor aannemingen die volledig zijn uitgevoerd en waarvan de eindverrekening in 2003 of 2004 valt, met het totale inschrijvingsbedrag van de aannemingen waarop ze betrekking hebben. Ook dan zijn het de afdelingen Antwerpen en Oost-Vlaanderen die de verhouding negatief beïnvloeden. De kostprijs van de werken verhoogt gemiddeld met 10,5%⁽⁸⁾.

⁵ Inschrijvingsbedragen vastgelegd op het Financieringsfonds voor schuldafbouw en eenmalige investeringsuitgaven (FFEU) zijn mee opgenomen in deze kolom voorzover de verrekeningen voor de desbetreffende projecten op het VIF zijn vastgelegd (o.a. de werken aan de ring van Antwerpen - 98 miljoen EUR en de verkeerswisselaar te Zelzate - 20 miljoen EUR).

⁶ De ramingsstaten vastgelegd door de afdeling Antwerpen in 2003 en 2004 voor een totaal bedrag van 12.840.698,52 EUR zijn in deze tabel verwerkt.

⁷ De tabel houdt rekening met alle verrekeningen, ook met de verrekeningen die van vóór 2003 en 2004 dateren.

⁸ Als daarnaast rekening gehouden wordt met prijsherzieningen, verwijlinteressen op gewone vorderingsstaten en eventuele schadevergoedingen, loopt het percentage nog hoger op. Dat valt echter buiten het bestek van deze audit.

<i>(in EUR)</i>			
Afdeling	Inschrijvings- bedrag	Totaal verrekenin- genbedrag	Verhouding
Antwerpen	19.285.883,30	2.721.144,41	14,11%
Vlaams-Brabant	52.972.812,35	2.419.601,31	4,57%
Limburg	11.040.031,68	606.025,14	5,49%
Oost-Vlaanderen	61.840.353,15	11.285.444,86	18,25%
West-Vlaanderen	39.148.266,14	2.282.660,83	5,83%
Totaal	184.287.346,62	19.314.876,55	10,48%

3 Oorzaak en relatief belang

3.1 Algemene vaststellingen

De onderstaande tabel schetst het relatieve belang van de verrekeningen die voortvloeien uit de regularisatie van vermoedelijke hoeveelheden (VH) en uit wijzigingen in de aanneming en bijkomende prestaties. De meeste verrekeningen (67,7%) betreffen een wijziging van de aanneming. Dat is vooral het geval in de afdelingen Antwerpen, Limburg en Oost-Vlaanderen, zoals blijkt uit de onderstaande tabel.

Afdeling	Totaal aantal verrekeningen	Regularisatie van VH	Wijziging van de aanneming
Antwerpen	77	28 36,4%	49 63,6%
Vlaams-Brabant	83	41 49,4%	42 50,6%
Limburg	48	16 33,3%	32 66,7%
Oost-Vlaanderen	279	62 22,2%	217 77,8%
West-Vlaanderen	132	53 40,2%	79 59,8%
Totaal	619	200 32,3%	419 67,7%

In de afdeling Antwerpen hebben de verrekeningen in belangrijke mate te maken met de aanneming voor de Ring, die heeft geleid tot 15 verrekeningen en ramingsstaten in 2003 en 2004. De voorbereidingsperiode werd ingekort van 38 maanden tot 8 maanden door toedoen van het kabinet van de minister van Openbare Werken. Belangrijke bijkomende werken, o.a. de uitvoering van de minder-hindermaatregelen, waren niet in het bestek opgenomen en zijn tijdens de uitvoering zonder beroep op de mededinging toegewezen aan de aannemer van het basisbestek. Ook de aanneming betreffende de herinrichting van de Leien is na aanbesteding in belangrijke mate gewijzigd met grote verrekeningen tot gevolg⁹).

In de afdeling Limburg blijken wijzigingen tijdens de uitvoering van de aanneming o.a. het gevolg te zijn van extern opgemaakte bestekken, die vaker aanleiding geven tot verrekeningen. Volgens de afdeling doen studie bureaus minder vooronderzoek, werken ze onder hogere tijdsdruk en doen dikwijls een beroep op onervaren (ergo goedkope) werknemers. De vergoedingsregeling moedigt de studie bureaus niet aan verrekeningen te vermijden: ze krijgen namelijk een percentage op het bedrag van de uiteindelijk uitgevoerde werken. Bovendien besteedt de afdeling vooral de moeilijkere projecten uit aan studie bureaus.

⁹

Zo heeft verrekening nr. 2 voor een bedrag van 3.298.479,29 EUR (exclusief btw) betrekking op het tunnelgedeelte onder het gerechtsgebouw. Door een klacht bij de Raad van State tegen de bouwvergunning werd besloten de uitvoering van het tunnelgedeelte uit te stellen. Op die manier is de bouw van het gerechtsgebouw eerder gestart dan het tunnelgedeelte, in tegenstelling tot de oorspronkelijke fasering en met een duurdere uitvoering als gevolg.

In de afdeling Oost-Vlaanderen zijn de wijzigingen hoofdzakelijk het gevolg van een onzorgvuldige voorbereiding en opvolging van de projecten. De afdeling merkt op dat de procedures complexer zijn dan vroeger, waardoor de werkdruk is toegenomen: streefbeelden, milieueffectenrapportage, gescheiden afwateringsstelsels, bodemonderzoek, veiligheidscoördinatie, enz. In de beschouwde periode hebben verschillende ingenieurs de afdeling verlaten, met een herverdeling van de aannemingsdossiers en een minder efficiënte opvolging tot gevolg. De tijdsdruk noopt soms tot een te summiere opmaak van de projecten, tot aanbesteding vooraleer de onteigeningen zijn afgerond, enz.

3.2 Belangrijke verrekeningendossiers

Als de vertekening van een aanneming erg grote proporties aanneemt, zowel door regularisaties van de vermoedelijke hoeveelheid als door wijzigingen of bijkomende prestaties, kan gesproken worden van een nieuwe aanneming. De onderstaande tabel biedt een overzicht van de aannemingen waarvan het inschrijvingsbedrag 100.000 EUR overschrijdt en waarvan het totaalbedrag aan meer- en minwerken 50% of meer van het inschrijvingsbedrag uitmaakt¹⁰).

Afdeling	Aantal aannemingen	Procentueel aandeel per afdeling
Antwerpen	7	26,9%
Vlaams-Brabant	2	7,7%
Limburg	0	0,0%
Oost-Vlaanderen	6	23,1%
West-Vlaanderen	11	42,3%
Totaal	26	100%

Voor 10 aannemingen is het totaalbedrag aan meer- en minwerken zelfs tot 80% en meer van het inschrijvingsbedrag opgelopen, zoals blijkt uit de onderstaande tabel. Dergelijke omvangrijke verrekeningen doen zich niet voor in de provincies Limburg en Oost-Vlaanderen.

¹⁰ Bijlage 1 bevat een exhaustief overzicht van de aannemingen. Ze bevat enkel de verrekeningen vastgelegd tijdens de periode 2003-2004. Als de aanneming in 2003 of 2004 werd afgesloten met een eindverrekening, zijn alle verrekeningen opgenomen die op deze aanneming zijn geënt.

<i>(in EUR, exclusief btw)</i>					
Aanneming	Inschrijvingsbedrag	Aantal verrekenningen¹¹	Werken in meer	Werken in min	% min-en meerwerken t.o.v. inschrijvingsbedrag
Antwerpen					
Leveren en aanbrengen van wegmarkeringen in district Antwerpen (bestek: 16DA/01/26)	222.300,61	1	138.480,80	119.107,80	115,9%
Aanpassen van het afwateringssysteem op de E19 te Antwerpen (bestek: 16DA/01/51)	599.863,23	2	415.455,01	107.716,53	87,2%
N12. Herinrichting Turnhoutsebaan – Sterrenbrug (bestek: C/99.D23)	542.663,72	2	316.976,19	212.072,72	97,5%
Vlaams-Brabant					
Structureel onderhoud op de autosnelwegen rond Brussel, derde jaar (bestek: 16DB/00/42)	1.161.113,19	1	471.842,51	471.845,43	81,2%
Allerlei ingrepen van beperkte omvang met het oog op het verbeteren van de verkeersveiligheid. Tweede perceel: Wegendistrict 224 – Aarschot, wegendistrict 222 – Bertem (N-wegen) (eerste jaar) (bestek: 16DB/02/21)	765.865,74	1	524.071,72	525.000,76	136,9%
West-Vlaanderen					
Aanpassen van allerhande kruispunten en zeer korte wegvakken op gewestwegen in de provincie West-Vlaanderen. Eerste perceel – derde jaar. (bestek: 16DE/00/4)	285.283,18	3	210.119,50	163.592,63	130,9%
Aanpassen van allerhande kruispunten en zeer korte wegvakken op gewestwegen in de provincie West-Vlaanderen. Tweede perceel – tweede jaar. (bestek: 16DE/00/4)	285.283,18	1	138.704,83	117.134,62	89,6%
Aanpassen van allerhande kruispunten en zeer korte wegvakken op gewestwegen in de provincie West-Vlaanderen. Tweede perceel – derde jaar. (bestek: 16DE/00/4)	285.283,18	3	221.182,70	170.588,45	137,3%

¹¹ Inclusief eindverrekening.

Verbeteren van de verkeersveiligheid in het vierde district (bestek: 16DE/02/74)	223.833,00	1	152.423,99	119.379,87	121,4%
Allerlei ingrepen van beperkte omvang met het oog op het verbeteren van de verkeersveiligheid in het vierde district Diksmuide (bestek: 16DE/02/47)	247.227,00	1	108.594,43	89.388,72	80,0%

Voor 6 van de 10 aannemingen had stockaanbesteding een oplossing kunnen bieden⁽¹²⁾. Die procedure beoogt immers de uitvoering van dringende, beperkte onderhouds- en herstellingswerken die vooraf niet omschreven kunnen worden (bijvoorbeeld het herstellen van schade ingevolge ongevallen). Door dienstorder AWV 98/15 van 23 december 1998 is de procedure echter beperkt tot maximaal 620.000 EUR⁽¹³⁾.

Volgens de administratie biedt de stockaanbesteding geen alternatief: de procedure is vooral gericht op onderhoudswerken, niet op investeringswerken. Het Rekenhof wijst erop dat de hier bedoelde aannemingen investeringswerken betreffen met het karakter van onderhoudswerken, zodat de stockaanbestedingsprocedure toch aangewezen kan zijn.

3.3 Conclusie

Een groot aantal verrekeningen vloeit voort uit wijzigingen en uitbreidingen tijdens de uitvoering van de werken. In de afdeling Antwerpen heeft de aanneming van de Antwerpse Ring wegens de sterk ingekorte voorbereidingsperiode belangrijke verrekeningen en meerwerken met zich gebracht, die zonder beroep op de mededinging zijn toegewezen aan de aannemer van het basisbestek. Volgens een aantal afdelingen liggen bestekken opgemaakt door studiebureaus regelmatig ten grondslag aan belangrijke verrekeningen. De toegepaste vergoedingsregeling - een percentage op het bedrag van de uiteindelijk uitgevoerde werken - moedigt de studiebureaus niet aan verrekeningen te vermijden. In de afdeling Oost-Vlaanderen werden de wijzigingen dikwijls veroorzaakt door een onzorgvuldige voorbereiding en opvolging van de projecten.

Voor sommige aannemingen hebben de wijzigingen en bijwerken een zodanige omvang bereikt dat de vraag rijst wat uiteindelijk nog overblijft van de wettelijk vastgelegde beginselen van de forfaitaire prijs en de mededinging. Het gebruik van de stockaanbesteding kan een oplossing bieden voor werken waarvan de hoeveelheden niet realistisch geschat kunnen worden. De procedure is echter beperkt tot werken waarvan het geraamd financieel belang niet groter is dan 620.000 EUR. Volgens de

¹² Bij een stockaanbesteding bepaalt het bestuur geen hoeveelheden, maar geeft het wel een lijst op met mogelijk uit te voeren posten. De procedure is gebruikelijk als het niet mogelijk is een realistische raming te maken van de per post uit te voeren hoeveelheden. Het bijzonder bestek bepaalt een minimum- en een maximumbedrag aan uit te voeren prestaties.

¹³ In de dienstorder van 1998 is nog sprake van 25 miljoen BEF.

administratie is deze procedure niet geschikt voor investeringswerken.
Volgens het Rekenhof betreft het hier echter investeringswerken met het karakter van onderhoudswerken.

4 Voorbereiding van de aanbestedingen

Een zorgvuldige voorbereiding van de aanbestedingen en het nauwgezet opstellen van de bestekken beperkt het risico op verrekeningen. Dit uitgangspunt wordt door alle afdelingen onderschreven.

4.1 Bestekken en voorstudies

Voor de opmaak van de bestekken en de bijhorende meetstaat gebruiken de afdelingen de typeteksten die de AWW, de afdeling Overheidsopdrachten of de ATO via de werkgroep Standaardteksten Bijzonder Bestek op het intranet ter beschikking stellen. Het gaat om de administratieve en technische bepalingen, gebaseerd op het standaardbestek 250. De bestekteksten worden permanent geactualiseerd. In de meeste afdelingen kijken gespecialiseerde medewerkers de bestekken nog eens na op administratief vlak.

De afdelingen vullen de typeteksten van de bestekken verder aan met bepalingen en voorschriften gericht op de specifieke opdracht. Daarbij integreren ze de resultaten van voorstudies, verkenningen ter plaatse, boringen, opmetingen, besprekingen met de verschillende betrokken partijen, uitvoeringsplannen, enz. Een uitgewerkt, gedetailleerd procedurehandboek voor de voorbereiding van projecten is er niet. De afdelingen houden zich aan de dienstorders van het departement LIN, AWW en OW over voorafgaand onderzoek. Deze dienstorders zijn eerder beperkt en garanderen geen uniforme voorbereiding.

Alle afdelingen benadrukken het belang van voorstudies, boringen, verkenningen ter plaatse, enz. Toch blijken ze deze in de praktijk niet altijd toe te passen. De afdelingen wijten dat vooral aan de toegenomen werkdruk door de complexere procedures: stedenbouwkundige en milieutechnische aspecten, veiligheidscoördinatie, het ganse mobiliteitsgebeuren, enz. De werklast gekoppeld aan een gebrek aan personeel of personeelwissels en de druk om vóór 31 december van het begrotingsjaar begrotingskredieten vast te leggen, leiden volgens hen vaak tot een gebrekkige voorbereiding van de nieuwe projecten en tot een voortijdige aanbesteding¹⁴.

Sommige afdelingen wijzen op het gebrek aan gespecialiseerd personeel voor een degelijke voorbereiding van bepaalde werken. De wegenafdelingen hebben bijvoorbeeld weinig expertise op het vlak van rioleringen en milieutechnische aspecten. Sommige afdelingen kunnen nauwelijks tijd vrijmaken voor een technisch nazicht van de meetstaten. Fouten worden dus niet gecorrigeerd.

Bijlage 2 bevat een aantal aannemingen die door een onzorgvuldige voorbereiding in belangrijke mate moesten worden bijgestuurd tijdens de uitvoering van de aanneming. Daardoor hebben de afdelingen aanzien-

¹⁴ Uit het onderzoek bleek wel dat sinds 2002 van een vastleggingspiek in de maand december geen sprake meer is.

lijke bedragen aan meerwerken buiten concurrentie opgedragen aan de aannemer van het basisbestek.

4.2 Prijsramingen

Voor de prijsramingen baseren de afdelingen zich op recente, soortgelijke werken. Ze halen uit de prijzentabel via de databank DELTA-2001 een geactualiseerde eenheidsprijs voor de gebruikte standaardposten, aangepast aan de evolutie van de diverse prijsindexen.

Alle afdelingen wijzen op de nood aan een prijzendatabank voor prijsramingen. Een dergelijke databank, die via het DELTA-2001 kan worden ontwikkeld, zou voor alle genormaliseerde posten up-to-date eenheidsprijzen moeten bevatten, rekening houdend met de uit te voeren hoeveelheden en de regio van uitvoering. De databank werd al in 1997 aanbesteed en toegewezen, maar op het ogenblik van het afsluiten van het onderzoek was de databank volgens ATO nog altijd niet operationeel. De dienstverlener werd in gebreke gesteld. De afdeling bevestigt het nut van een dergelijk instrument voor de raming van de aannemingen.

4.3 Conclusie

De richtlijnen voor de voorbereiding van de projecten zitten verspreid in de dienstorders van LIN, AWV en OW. Ze zijn eerder beperkt en garanderen geen uniforme voorbereiding. Er is noch centraal noch binnen de afdelingen een draaiboek voorhanden. De richtlijnen voor de opmaak van de bestekken daarentegen zijn uniform voor alle afdelingen, up-to-date en beschikbaar op het intranet van de AWV. De afdelingen leven ze goed na.

De afdelingen beschikken niet altijd over voldoende specialisatie om de steeds complexere procedures en projecten zorgvuldig en binnen een aanvaardbaar tijdsbestek voor te bereiden. Onder tijd- en werkdruk besteden ze projecten aan die onvoldoende zijn voorbereid.

De in 1997 aanbestede prijzendatabank was op het ogenblik van het afsluiten van het onderzoek nog steeds niet operationeel, hoewel ze een nuttig instrument zou vormen voor de prijsramingen.

5 Rechtmatigheid van de verrekeningen

5.1 Wettelijke basis

Volgens de AAV is de aannemer verplicht alle toevoegingen, weglatingen en wijzigingen aan de werken aan te brengen die de aanbestedende overheid in de loop van de uitvoering beveelt, die met het voorwerp van de opdracht samenhangen en binnen de perken van de aanneming blijven⁽¹⁵⁾. Voor dergelijke wijzigingen moeten verrekeningen worden opgemaakt⁽¹⁶⁾. De aannemer is daarbij verplicht een gedagtekende en ondertekende schuldvordering over te leggen die steunt op een gedetailleerde staat van de werken⁽¹⁷⁾. Als de bijkomende werken het drievoudige overtreffen van de vermoedelijke hoeveelheid, kan de aanbestedende overheid een herziening van de eenheidsprijzen eisen⁽¹⁸⁾. Ook als de vermoedelijke hoeveelheden met drievoud overschreden zijn zonder dat een wijziging aan de opdracht plaatsvond, kan de aanbestedende overheid de herziening vragen van de oorspronkelijke eenheidsprijzen⁽¹⁹⁾.

Naast de AAV bevatten diverse omzendbrieven en dienstorders regels en voorschriften voor de opmaak van verrekeningen, zoals delegatieregels en voorschriften voor de consultatie van adviserende instanties (inzonderheid de ATO en de IF).

5.2 Inbreuken

Het Rekenhof heeft vastgesteld dat de afdelingen de regels en voorschriften voor verrekeningen correct toepassen, op de volgende aspecten na⁽²⁰⁾:

- De afdelingshoofden keuren stelselmatig de eindverrekeningen goed, ook al overstijgen die de drempels bepaald in de delegatiebesluiten. Die praktijk is gebaseerd op een beslissing van het COVA van augustus 1995.
- Ondanks het drievoudige overtreffen van de vermoedelijke hoeveelheden vragen de afdelingen geen aanpassing van de eenheidsprijzen.

¹⁵ Artikel 42, § 1 AAV stelt verder dat de aannemer niet verplicht is bijwerken uit te voeren zodra de totale waarde ervan meer dan 50% van het initiële bedrag van de opdracht beloopt.

¹⁶ Artikel 44, § 1 AAV.

¹⁷ Artikel 44, §2 en 3 en artikel 15, § 1 AAV.

¹⁸ Artikel 42, § 2 AAV.

¹⁹ Artikel 42, § 6 AAV.

²⁰ De naleving van de voorschriften ter bestrijding van verwijlinteressen komt aan bod in hoofdstuk 6.

- De afdelingen leggen vastleggingen in min niet stelselmatig vast, zodat de budgettaire ruimte niet altijd optimaal benut wordt.

5.3 Aanpassing van de eenheidsprijzen

5.3.1 Overschrijding van de vermoedelijke hoeveelheid

Overheidsopdrachten voor aanneming van werken zijn vaak opdrachten volgens prijslijst: door de forfaitaire eenheidsprijzen op de werkelijk uitgevoerde hoeveelheden toe te passen, staat het te betalen bedrag vast. Het is inherent aan dergelijke opdrachten dat de werkelijk uitgevoerde hoeveelheden kunnen verschillen van de vermoedelijke hoeveelheden in het bestek, zowel in min als in meer.

Toch wordt in de rechtsleer algemeen aangenomen dat de vermoedelijke hoeveelheden niet onbeperkt mogen worden overschreden⁽²¹⁾. Als de werkelijk uitgevoerde hoeveelheden de vermoedelijke hoeveelheden in belangrijke mate gaan overstijgen, wordt de relevantie van de georganiseerde mededinging overigens verminderd.

5.3.2 Vroegere bevindingen van het Rekenhof

In zijn 143^e Boek heeft het Rekenhof al vastgesteld dat de aanbestedende overheid zelden of nooit een herziening van de eenheidsprijzen bedingt als de werkelijk uitgevoerde hoeveelheden het drievoudige overtreffen van de vermoedelijke hoeveelheid⁽²²⁾. De mededinging, zoals die in de wet op de overheidsopdrachten en in de uitvoeringsbesluiten wordt geregeld, kan slechts optimaal functioneren, wanneer de in de aanbestedingsstukken vermelde vermoedelijk uit te voeren hoeveelheden zoveel mogelijk de realiteit benaderen. Het gebeurt dat de in de aanbestedingsdocumenten vermelde hoeveelheden nogal verschillen van wat in werkelijkheid nadien wordt uitgevoerd en dat aldus inschrijvingen werden goedgekeurd waarin eenheidsprijzen als onaanvaardbaar hadden moeten worden beschouwd. Het Rekenhof heeft gewezen op het risico dat aannemers die discrepantie doorzien en bij de berekening van hun prijzen speculeren op latere wijzigingen in de uit te voeren hoeveelheden door opvallend hoge respectievelijk lage eenheidsprijzen op te geven voor posten waarvan ze later grotere respectievelijk kleinere hoeveelheden zullen dienen uit te voeren, zonder de competitieve aard van hun inschrijving daardoor in het gedrang te brengen.

Een dergelijke handelswijze is nadelig voor de Schatkist en brengt het principe van de gelijke behandeling van de inschrijvingen in het ge-

²¹ FLAMME M.-A. e.a., Praktische commentaar bij de reglementering van de overheidsopdrachten, deel 1A, Brussel, 1997, p. 926; VERMANDER J., Overheidsopdrachten in de klassieke sectoren, Brussel, 1997, p. 52.

²² 143^e Boek van het Rekenhof, Deel I, 1986-1987, p. 121 e.v.

drang. Het Rekenhof heeft berekend dat in een aantal gevallen de opdrachtgever aan de ogenschijnlijk laagste inschrijver een uiteindelijke prijs heeft betaald die veel hoger lag dan bij gunning van de opdracht aan de tweede of zelfs derde gerangschikte inschrijver.

5.3.3 Actuele bevindingen van het Rekenhof

Rekening houdend met de vroegere bevindingen en aanbevelingen ging het Rekenhof na of in de onderzochte verrekeningen een aanpassing van de eenheidsprijzen plaatsvond. Het selecteerde daarvoor aannemingen die posten bevatten waarvan de gewijzigde hoeveelheid de voorziene hoeveelheid met minstens het drievoud overschrijdt en waarbij de nieuwe gecumuleerde postprijs minstens 10.000 EUR bedraagt. Bij de selectie van de verrekeningen heeft het Rekenhof gebruik gemaakt van de elektronische gegevens opgeslagen in de databank DELTA-2001.

Zoals blijkt uit de onderstaande tabel voldeden voor de 5 afdelingen samen 47 verrekeningendossiers aan de criteria, wat neerkomt op 24% van de onderzochte aannemingen. De afdeling Oost-Vlaanderen telt 32% dergelijke dossiers, of bijna 1 dossier op 3, terwijl Limburg de laagste score haalt met 11% of 1 dossier op 10.

Afdeling	Onderzochte aannemingen	Aannemingen met 3-voudige overschrijding	Procentueel aandeel
Antwerpen	29	4	13,79
Vlaams Brabant	30	7	23,33
Limburg	18	2	11,11
Oost-Vlaanderen	69	22	31,88
West-Vlaanderen	50	12	24,00
Totaal	196	47	23,98

Na onderzoek is gebleken dat voor geen enkel van die dossiers een aanpassing is gebeurd van de eenheidsprijzen. Nochtans is het financieel belang van de overschrijdingen niet te onderschatten, zoals blijkt uit de hierna opgenomen tabel.

Afdeling	Aantal posten	Oorspr. gecumuleerd bedrag	Gecumuleerd bedrag na 3-voudige overschrijding	Procentuele toename
Antwerpen	9	55.020,10	565.457,52	1.027,73
Vlaams-Brabant	21	98.238,50	706.494,68	719,16
Limburg	3	7.906,34	73.116,12	924,78
Oost-Vlaanderen	46	413.594,92	3.101.591,66	749,91
West-Vlaanderen	24	80.239,86	453.842,15	565,61
Totaal		654.999,72	4.900.502,13	748,17

Het Rekenhof onderzocht voor de 47 geselecteerde dossiers of de inschrijver die oorspronkelijk de laagste regelmatige offerte had ingediend²³, ook na dergelijke wijziging (in meer) van de aanneming de laagste inschrijver is gebleven. Het heeft voor dit onderzoek gebruik gemaakt van een optie voorzien in de databank DELTA-2001.

Het onderzoek toont aan dat voor 7 aannemingen de inschrijver die oorspronkelijk de laagste regelmatige offerte had ingediend, niet meer de laagste inschrijver is²⁴. In vier aannemingen is de aannemer nu de op één na laagste, in twee gevallen de op drie na laagste en in één geval zelfs de op vier na laagste inschrijver.

5.4 Conclusie

De afdelingen leven de regels en voorschriften voor verrekeningen niet volledig na. Zo keuren de afdelingshoofden steeds de eindverrekeningen goed, ook al overstijgen die de drempels bepaald in de delegatiebesluiten. De vastleggingen in min worden niet stelselmatig vastgelegd. De opdrachtgevende besturen vragen geen herziening van de eenheidsprijs voor posten waarvan de werkelijk uitgevoerde hoeveelheden minstens het drievoud overtreffen van de vermoedelijke hoeveelheden. Nochtans is het mogelijk dat de aannemer - rekening houdend met de overschrijdingen - niet langer de laagste inschrijver is.

²³ Het betreffen allemaal openbare aanbestedingen.

²⁴ Een overzicht van deze aannemingen is opgenomen onder bijlage 3.

6 Verwijlinteresten

6.1 Wettelijke basis

Volgens de AAV dient de aanbestedende overheid de door de aanne-mer ingediende staat van werken na te zien en eventueel verbeteringen aan te brengen. Als er niet tussen de partijen overeengekomen eenheidsprijzen in voorkomen, stelt ze die prijzen ambtshalve vast met be-houd van alle rechten van de aannemer⁽²⁵⁾.

Al in 1995 stelde de secretaris-generaal van het departement LIN⁽²⁶⁾ dat de doorlooptijden van de verrekeningen en de vastlegging ervan te groot zijn. De secretaris-generaal drong er bij de afdelingshoofden op aan de dossiers aanneming van werken dermate op te volgen dat waar nodig frequenter verrekeningen worden opgemaakt⁽²⁷⁾.

De dienstorders van het departement LIN⁽²⁸⁾ schrijven de procedure voor die de afdelingen in acht moeten nemen bij de ontvangst van vor-deringsstaten voor meerwerken. Om de vertraging bij de betaling te be-perken, dienen ze het onbetwiste gedeelte van de vorderingsstaat on-middellijk, na advies van de ATO, te regelen. Indien nodig moeten ze de verrekening ambtshalve goedkeuren, zodat de vastlegging en betaling definitief geregeld kunnen worden. De secretaris-generaal verwijst in zijn dienstorder LIN 2003/11 naar het koninklijk besluit van 17 december 2002⁽²⁹⁾, dat een verdubbeling van de interestvoet voor achterstallige

²⁵ Artikel 15, § 1, 2° AAV.

²⁶ Nota van 16 maart 1995 van de secretaris-generaal van het departement LIN aan de afdelingshoofden van AWV, AWZ en AOSO.

²⁷ De nota vervolgt: “Aangezien alle uitgevoerde werken geregistreerd dienen te worden in het *dagboek der werken* is op ieder ogenblik geweten hoe de uitgevoerde werken evolueren en welke posten het voorwerp zullen uitma-ken van verrekeningen of welke posten tegenover de inschrijving zullen overschreden worden. Aldus zijn alle elementen aanwezig om *tijdig* verre-keningen of vervangende documenten op te maken, desnoods tegen van ambtswege vast te stellen prijzen, deze zelf of te laten goedkeuren en vast te leggen. Het behoort eveneens tot de bevoegdheid van het afdelings-hoofd om bij uitblijven van een vastlegging zelf op te sporen waar het dos-sier geblokkeerd blijft. (...)”

²⁸ Dienstorder LIN/AWV 2001/2 van 22 mei 2001, uitgaande van de direc-teur-generaal van de AWV en de directeur-generaal van de AOSO, en dienstorder LIN 2003/11 van 6 juni 2003, uitgaande van de secretaris-generaal van het departement LIN.

²⁹ Koninklijk besluit van 17 december 2002 tot wijziging, wat de bestrijding van betalingsachterstand bij overheidsopdrachten en concessies voor openbare werken betreft, van het koninklijk besluit van 26 september 1996 tot bepaling van de algemene uitvoeringsregels van de overheidsopdrach-ten en van de concessies voor openbare werken. Voor de opdrachten die vanaf 8 augustus 2002 worden gegund, bedraagt de interestvoet 9,5% (die interestvoet geldt al sinds het tweede semester van 2003). Dat is een ver-dubbeling tegenover de interestvoet van 4,5 % die geldt voor de over-

betalingen inhoudt. De secretaris-generaal merkt op dat de aanpassing van de interestvoet een belangrijke weerslag zal hebben op de overheidsbegrotingen en dat het bijgevolg van het allergrootste belang is dat betalingsachterstanden en verwijlinteresten worden vermeden.

Het Rekenhof voerde in 1997 een audit uit over de betaling van werken door de AWZ en AWW (inclusief betalingen langs het VIF). Toen heeft het Rekenhof o.a. opgemerkt dat er geen verantwoordelijkheden waren uitgezet om de doorlooptijd van verrekeningenvoorstellen te beheersen en te controleren en zo een vlotte en tijdige betaling te bevorderen. Evenmin was een geïnformatiseerd dossieropvolgingsstelsel beschikbaar dat de beleidsinstanties in staat stelt na te gaan in welk stadium verrekeningenvoorstellen zich bevinden en een tijdig ingrijpen en bijsturen bij problemen mogelijk maakt⁽³⁰⁾.

6.2 Overzicht

Hierna volgt een samenvattend overzicht van de in 2003 en 2004 vastgelegde verrekeningen die verwijlinteresten hebben gegenereerd. Het overzicht houdt geen rekening met verrekeningen die op het ogenblik van het afsluiten van het onderzoek nog niet betaald waren, noch met verrekeningen die betaald waren maar waarvoor de interesten nog niet betaald of berekend waren.

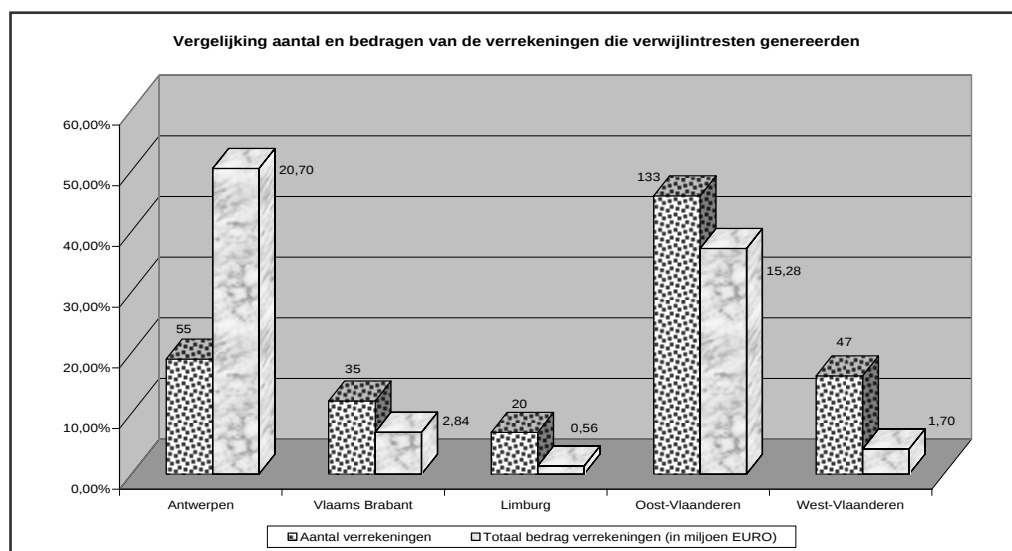
Voor alle buitenafdelingen samen werd een bedrag van 1,3 miljoen EUR aan verwijlinteresten betaald voor verrekeningen vastgelegd in 2003 en 2004.

heidsopdrachten gepubliceerd na 1 januari 1981 en gegund vóór 8 augustus 2002.

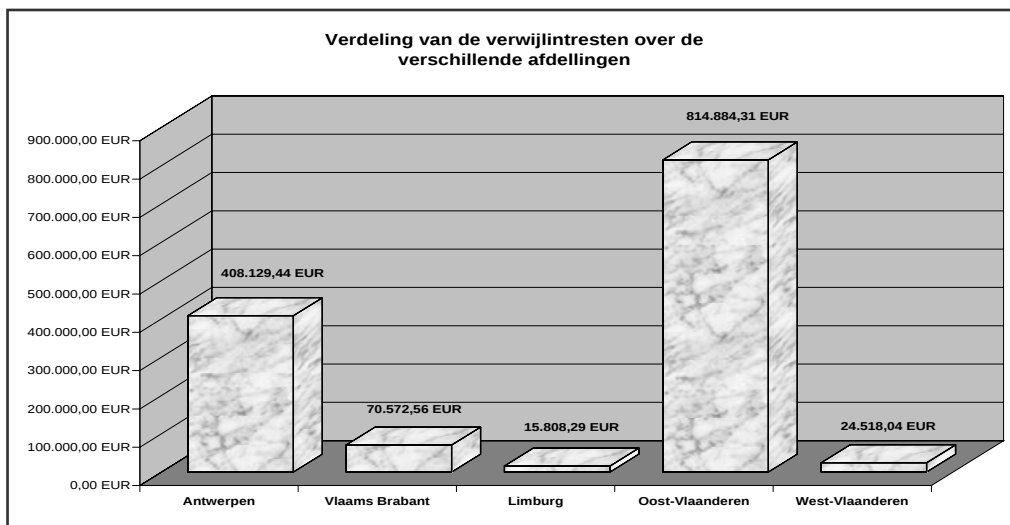
³⁰ Boek van het Rekenhof 1998 – 10^e boek met opmerkingen en informatie voorgelegd aan het Vlaams Parlement, Stuk 11 (1998-1999) – nr. 1, p. 285.

Afdeling	Totaalbedrag verrekeningen (in EUR) (a)	Totaalbedrag verrekeningen met verwijlinteressen (in EUR) (b)	Bedrag verwijlinteressen (in EUR) (c)	Verhouding (c)/(b)
Antwerpen	21.828.699,05	20.704.209,94	408.129,44	1,97%
Vlaams Brabant	3.572.934,50	2.842.750,29	70.572,56	2,48%
Limburg	1.022.387,04	560.416,55	15.808,29	2,82%
Oost-Vlaanderen	18.545.040,04	15.278.155,14	814.884,31	5,33%
West-Vlaanderen	3.292.385,89	1.702.681,72	24.518,04	1,44%
Totaal	48.261.446,52	41.088.213,64	1.333.912,64	3,25%

Afdeling	Totaal aantal verrekeningen	Aantal verrekeningen met verwijlinteressen	Verhouding
Antwerpen	77	55	71,4%
Vlaams Brabant	83	35	42,2%
Limburg	48	20	41,7%
Oost-Vlaanderen	279	133	47,7%
West-Vlaanderen	132	47	35,6%
Totaal	619	290	46,8%



De afdeling Oost-Vlaanderen is verantwoordelijk voor 0,81 miljoen EUR aan verwijlinteressen of 61% en de afdeling Antwerpen voor 0,41 miljoen EUR of 31%.



In de afdeling Antwerpen hebben de meeste verwijlinteressen te maken met de aannemingen betreffende de herinrichting van de Leien en het structureel onderhoud van de Ring: voor alle verrekeringen die op beide aannemingen zijn geënt, is al bijna 1 miljoen EUR aan verwijlinteressen verschuldigd⁽³¹⁾. In 2003 en 2004 werd voor die aannemingen respectievelijk 36.507,61 EUR en 47.106,78 EUR aan verwijlinteressen betaald.

Het Rekenhof ging na hoeveel de vertraging in betaling beloopt voor de verrekeringendossiers die de belangrijkste verwijlinteressen veroorzaken⁽³²⁾. Voor de afdeling Oost-Vlaanderen schommelt de vertraging in betaling tussen 131 en 1560 kalenderdagen, met een gemiddelde van 641 dagen⁽³³⁾. Voor de afdeling Antwerpen schommelt de vertraging in betaling tussen 33 en 918 kalenderdagen, met een gemiddelde van 392 dagen⁽³⁴⁾.

³¹ 342.336,09 EUR voor de Leien, stand van zaken augustus 2005, en 625.620,53 EUR voor de Ring, stand van zaken januari 2005.

³² Verrekeringen waarvoor meer dan 2.500 EUR verwijlinteressen betaald zijn.

³³ Een overzicht is opgenomen als bijlage 4.

³⁴ Een overzicht is opgenomen als bijlage 5.

6.3 Oorzaken

6.3.1 Algemeen

Ondanks de vroegere opmerkingen van het Rekenhof zijn er nog steeds geen verantwoordelijkheden uitgezet om de doorlooptijd van verrekeningvoorstellen te beheersen en te controleren en zo een tijdige betaling te bevorderen. Zowel op het niveau van de afdelingen als centraal bestaat een gebrek aan sturing en opvolging op het vlak van de verwijlinteressen.

6.3.2 Dossierbehandeling

- Verrekeningendossiers worden soms door de afdelingen onzorgvuldig afgehandeld, zoals blijkt uit de onderstaande voorbeelden.

Structureel onderhoud N8 te Zwevegem (bestek: 16DE/00/65). De afdeling West-Vlaanderen maakte in november 2002 verrekening nr. 2 (tevens eindverrekening) op en de begeleidingsbrief om de verrekening te versturen. De begeleidingsbrief werd echter nooit verzonden. Eind januari 2004 liet de aannemer telefonisch weten dat nog een bedrag van 40.287,9 EUR openstond. Daarop heeft de afdeling de verrekening ter ondertekening aan de aannemer bezorgd. Na advies van de ATO en de vastlegging van bijkomend krediet werd de verrekening uiteindelijk betaald op 13 april 2004. De verwijlinteressen bedroegen 2.617,23 EUR.

Structureel onderhoud verkeerswisselaar R1-E17-E34 + herstellen stroefheid en/of spoorvorming op E17 op grondgebied Oost-Vlaanderen (bestek: 16DA/00/49). Op 14 oktober 2002 legt de afdeling Antwerpen de eindverrekening voor een bedrag van 303.370,40 EUR ter advies voor aan de ATO, die op 21 oktober 2002 om enige verduidelijking verzoekt. De afdeling antwoordt pas op 11 juni 2004. Na advies van de ATO, op 29 juni 2004, wordt de eindverrekening uiteindelijk vastgelegd op 18 augustus 2004 en in twee delen betaald, respectievelijk op 8 en 23 september 2004. De verwijlinteressen bedroegen respectievelijk 21.029,61 EUR en 2.754,90 EUR.

- De verplichte consultatie van adviserende organismen, zoals de ATO³⁵) en de IF, en de voorlegging van financieel belangrijke verrekeningen (of ramingsstaten) aan de Vlaamse Regering verlengt de administratieve doorlooptijden.

³⁵ De ATO heeft meegedeeld dat ze ernaar streeft 70% van de voorgelegde dossiers binnen de 15 werkdagen te behandelen en dat ze dat percentage sinds begin 2005 haalt. Als de behandelingsperiode langer duurt, is dat volgens ATO vaak doordat de buitendienst het dossier onvolledig heeft samengesteld. De ATO moet dan documenten die belangrijk zijn voor de prijzencontrole en andere uitvoeringsgegevens opvragen, waardoor veel tijd verloren gaat.

- Als de hoofdaannemer een beroep doet op onderaannemers of leveranciers vraagt de ATO de facturen van de onderaannemer of leverancier bij de verrekeningenbundel te voegen, zodat ze de kostprijs die de hoofdaannemer aanrekent degelijk kan controleren⁽³⁶⁾. Het meningsverschil tussen de ATO en de afdeling Antwerpen daarover veroorzaakt vertraging.
- Aannemers laten veel tijd verstrijken alvorens te antwoorden op vragen van de aanbestedende overheden tot prijsrechtvaardiging van OP-posten. De afdelingen kunnen daarbij evenmin terugvallen op een operationele prijzendatabank.
- Meningsverschillen tussen de aanbestedende overheid en de aannemer over de aangerekende (OP-)prijzen leiden regelmatig tot een laattijdige goedkeuring van de verrekening. De afdelingen passen daarbij het procédé van ramingsstaten en ambtshalve vastgestelde prijzen uit de dienstorders van het departement slechts uitzonderlijk toe. Een operationele prijzendatabank zou nuttig kunnen zijn in de discussies met de aannemers over de OP-prijzen en voor het vaststellen van ambtshalve prijzen.

6.3.3 Kredietbeheer

Een gebrek aan vastleggings- of ordonnanceringskredieten kan de betaling vertragen. De vastgelegde kredieten worden immers niet noodzakelijk gebruikt om de verrekeningen te betalen, maar om de normale, nog openstaande vorderingsstaten te betalen.

6.3.4 Boekhouding

Door de jaarlijkse afsluitingsverrichtingen worden de betalingen stopgezet vanaf de tweede week van december tot de tweede week van januari⁽³⁷⁾.

6.3.5 Personeelsbestand

- Om diverse redenen verlaten projectingenieurs de afdeling, waardoor de opvolging van de aanneming in het gedrang komt.
- Door een tijdelijk tekort aan personeel bij de wegenafdelingen wordt de eindverrekening vooruitgeschoven⁽³⁸⁾.
- De afdeling Boekhouding en Begroting kampt met een personeelsgebrek omdat uitstappers niet (tijdig) worden vervangen().

³⁶ Om het belang daarvan te illustreren verwijst de ATO naar een verrekening uit 2004: dankzij de bijgevoegde facturen kon een dubbele betaling van ca. 550.000 EUR voorkomen worden (bestek 16DD/01/23).

³⁷ Omzendbrief FB/AC/2005.2 – eindejaarsverrichtingen 2005.

³⁸ Verklaring opgegeven door het afdelingshoofd van de boekhouding.

- Nieuwe medewerkers hebben nog geen expertise betreffende verrekeningen().

6.4 Conclusie

De afdelingen houden bij de afhandeling van de verrekeningendossiers onvoldoende rekening met de voorschriften, instructies en dienstorders van het departement LIN. Het procédé van ramingsstaten en ambtshalve vastgestelde prijzen wordt slechts uitzonderlijk toegepast. Dat veroorzaakt belangrijke bedragen aan verwijlinteresten.

Het Rekenhof heeft vroeger al opgemerkt dat geen verantwoordelijkheden zijn uitgezet om de doorlooptijd van verrekeningenvoorstellen te beheersen en te controleren en zo een vlotte en tijdige betaling te bevorderen. Aan die opmerking is nog niet tegemoet gekomen. Evenmin is al een geïnformatiseerd dossieropvolgingsysteem beschikbaar dat de beleidsinstanties in staat stelt na te gaan in welk stadium verrekeningenvoorstellen zich bevinden en een tijdig ingrijpen en bijsturen bij problemen mogelijk maakt.

Lange doorlooptijden en overeenkomstige (belangrijke) verwijlinteresten vloeien ook voort uit: (1) een gebrek aan de nodige vastleggings- of ordonnanceringskredieten; (2) de jaarlijkse afsluitingsverrichtingen, waardoor geen betalingen plaatsvinden vanaf de tweede week van december tot de tweede week van januari; en (3) een (tijdelijk) personeelstekort en een gebrek aan expertise. Bovendien bestaan meningsverschillen tussen de ATO en de afdeling Antwerpen over het bijvoegen van de facturen van onderaannemers of leveranciers bij de verrekeningenbundel.

7 Rapporterings- en beleidsinstrumenten

7.1 Beschikbare instrumenten

De AWV beschikt niet over coherente instructies en procedures om het traject van de verrekeningen op te volgen. De afdelingen hebben daarom eigen instrumenten en procedures ontwikkeld om de verrekeningen in een vroeg stadium te kunnen opvolgen en de doorlooptijden te beperken. Die instructies en procedures zijn meestal niet uitgeschreven en zijn beperkt tot de afdeling die ze ontwikkeld heeft, zonder dat AWV-breed eenvormigheid en coherentie wordt nagestreefd.

Binnen de AWV bestaan twee gegevensbanken om de verrekeningen administratief, financieel en budgettair op te volgen: DELTA-2001 en Historia.

- DELTA-2001 is een dossierinformatie en –opvolgingssysteem, dat wordt gebruikt voor het administratief opvolgen en verwerken van werken, leveringen en diensten overeenkomstig de wetgeving op de overheidsopdrachten. De database wordt gevoed door de verschillende buitendiensten en andere diensten die betrokken zijn bij de opmaak en uitvoering van contracten inzake infrastructuurwerken. DELTA-2001 bevat een beperkte hoeveelheid financiële informatie uit Orafin (vastleggingen en ordonnances). De ondervraging van DELTA-2001 en Orafin gebeurt via COGNOS, dat over modules beschikt om specifieke en standaardrapporten aan te maken.
- Het Integraal Systeem Ter Opvolging en Rapportering van Investerings-Activiteiten (Historia) is een databank die voor alle wegenprojecten de stand van uitvoering van de aanbesteding bevat.

7.2 Beoordeling

De bestaande rapporterings- en ondervragingsmogelijkheden van de gegevensbank DELTA-2001 via COGNOS zijn onaangepast en ontoereikend om de verrekeningen ex post op te volgen. Zo is er geen enkel rapport dat het correcte bedrag van de jaarlijks vastgelegde verrekeningen en het aantal kan geven. De kennis en het gebruik van COGNOS bij de afdelingen is ondermaats. De afdelingen waren beter vertrouwd met de vroegere toepassing DELTABEL, die volgens hen geschikter, toegankelijker en efficiënter was.

Ook de databank Historia kan geen gegevens leveren over het aantal verrekeningen en het bedrag: het Historia-rapport *Begrotingsoverzicht* geeft wel een indicatie van de omvang van de post diversen, maar die post bevat naast verrekeningen tal van andere uitgaven zoals herzieningen, onteigeningen, uitvoerbare vonnissen, provisionele vastleggingen, verwijlinteressen, enz.

Het Rekenhof heeft daarom noodgedwongen zelf een inventaris van de vastleggingen voor verrekeningen opgemaakt op basis van een eigen databank met de vastleggingen op het VIF.

De bestaande databanken konden evenmin informatie leveren over de verwijlinteressen: noch over de al betaalde verwijlinteressen, noch over de verschuldigde maar nog te betalen interesten. De verwijlinteressen zijn niet gelinkt aan de gegevens in DELTA-2001 en Orafin: noch via de vastlegging voor de verrekening, noch via de ordonnantie(s) betreffende de verrekening³⁹). De gespecialiseerde cel Verwijlinteressen⁴⁰) van de afdeling Boekhouding en Begroting kon de informatie evenmin leveren. Om zicht te krijgen op de verwijlinteressen veroorzaakt door laattijdig betaalde verrekeningen was een uitgebreide, omslachtige consultatie van DELTA-2001 nodig en diende die informatie vergeleken te worden met de gegevens van de cel Verwijlinteressen.

7.3 Conclusie

De AWV beschikt niet over efficiënte instrumenten om de verrekeningen op te volgen, noch tijdens de uitvoering van de werken, noch na de uitvoering. De beleidsinformatie opgeslagen in de databanken DELTA-2001, Historia en Orafin is niet aan elkaar gelinkt. De ondervragings- en rapporteringsmogelijkheden zijn gebruiksonvriendelijk, ontoereikend en onaangepast.

De beleidsrapportering is te weinig ontwikkeld, zowel bij de wegenafdelingen als bij het directoraat-generaal. Dat bemoeilijkt centrale aansturing. Er bestaat nagenoeg geen systematische, georganiseerde rapportering noch over de verrekeningen, noch over de financiële en administratieve afhandeling van de dossiers waarmee de verantwoordelijke ambtenaren tijdig de knelpunten kunnen detecteren en verhelpen.

³⁹ Er is geen één op één relatie tussen het vastleggingsnummer van de verrekening en het ordonnantienummer: de betaling van de verrekening gebeurt niet steeds op de verrekeningenvastlegging. Als er nog kredieten beschikbaar zijn op de basisvastlegging (of op een andere, oudere vastlegging) van het betreffende project wordt op die vastlegging betaald. Als de verrekening niet in het jaar van de vastlegging betaald wordt, voorziet Orafin in een overdracht van de vastlegging naar het nieuwe begrotingsjaar, met een nieuw vastleggingsnummer tot gevolg.

⁴⁰ De cel Verwijlinteressen berekent voor elke hoofdsom die te laat betaald werd de verschuldigde verwijlinteressen. De gegevens daarover worden in een mini-databank in Excel bijgehouden. De databank is niet gelinkt aan Orafin of DELTA-2001.

8 Remediëringsmaatregelen

Het Rekenhof heeft de afdelingshoofden en de directeur-generaal op de hoogte gebracht van zijn bevindingen en hun gevraagd welke acties werden of nog worden ondernomen om de verrekeningen terug te dringen of te beheersen.

8.1 Vlaams-Brabant, Limburg en West-Vlaanderen

De afdelingen Vlaams-Brabant, Limburg en West-Vlaanderen, waar het aantal verrekeningen en het bedrag relatief laag zijn, houden de verrekeningen op de volgende wijze binnen de perken:

- Voldoende aandacht voor de voorbereiding van de aannemingen en de opmaak van de bestekken. De afdeling Limburg maakt tijd vrij voor de begeleiding van jonge ingenieurs door ervaren ingenieurs (peterschap). Om het gebrek aan expertise inzake niet-wegenbouwkundige disciplines op te vangen, spoort de afdeling de ingenieurs aan tot specialisatie.
- Nauwgezette opvolging van werken in uitvoering.
- Regelmatige rapportering door werfleiders aan de leidend ambtenaar en het afdelingshoofd.

8.2 Oost-Vlaanderen

De afdeling Oost-Vlaanderen heeft de volgende stappen gezet:

- Samenwerking met de afdeling Wegenbouwkunde voor iedere aanneming die verband houdt met de asfaltproblematiek.
- Rechtstreekse invoer van de prestaties in DELTA-2001 door het werfpersonnel. De gegevensbank geeft de overschrijdingen met drievoud automatisch aan. Het werfpersonnel moet daar onmiddellijk melding van maken aan de leidend ambtenaar, zodat hij passende maatregelen kan nemen.
- Onderzoek naar de oorzaken van de verrekeningen in 2004 om zo in de toekomst het aantal verrekeningen te verminderen.
- Ontwikkeling van een vastleggings-, rapporterings- en managementstool⁴¹ die het mogelijk moet maken de verrekeningen in een vroeg stadium op te volgen.
- Verspreiding via de intranetsite van een dienstnota inzake rapportering over verrekeningen, een processchema en een modelbrief voor het geven van wijzigingsbevelen.
- In de werkgroep Historia pleit de afdeling Oost-Vlaanderen ervoor de opvolging van de verrekeningen AWW-breed mogelijk te maken via

⁴¹ Het programma, VROEM genoemd, is sinds 1 januari 2005 in gebruik.

Historia. Het zou de bedoeling zijn de volledige afhandelingsprocedure te kunnen opvolgen.

8.3 Antwerpen

De afdeling Antwerpen verwijst naar de volgende acties:

- De afdeling (en nu ook de volledige AWW) werkt aan een Document-Managementsysteem (DMS) waarbij de toegang tot de bestekteksten vereenvoudigd wordt voor de auteurs van de bestekken.
- Het werfpersoneel geeft de ramingen rechtstreeks in DELTA-2001 in.
- De cel Contracten kijkt de bestekken administratief na.
- Een technische controle van de meetstaat vindt plaats, maar is wegens gebrek aan personeel beperkt tot een controle van de grootteorde. Dit is een aandachtspunt voor de toekomst.
- Opleidingen en adviezen over andere aanbestedingsvormen dan de openbare aanbesteding, die voor de complexe dossiers soms meer aangewezen zijn. De afdeling zegt op dat punt bijzondere inspanningen te leveren, die op vraag van de leidend ambtenaar via de gebruikersgroep Overheidsopdrachten ook gecommuniceerd worden naar andere afdelingen.

8.4 AWW-breed

Op het beleidsniveau directeur-generaal zijn AWW-breed de volgende acties ondernomen:

- Inlassing van een artikel 42 §2 in de bijzondere bestekken dat bepaalt dat de aannemer binnen een termijn van 15 kalenderdagen moet voldoen aan de schriftelijke vragen van de afdeling aangaande prijsverantwoording. Die bepaling maakt het mogelijk proces-verbaal van ingebrekestelling op te maken als de aannemer niet aan zijn verplichtingen voldoet en zo de afhandeling van de verrekeningen vertraagt, terwijl hij profiteert van de verwijlinteressen vanaf indiening van zijn schuldvordering. De bepaling is in april 2005 ingevoerd.
- Aanbeveling om bij betwistingen met de aannemer over eenheidsprijzen de verrekeningen ambtshalve goed te keuren.
- Verspreiding van de brief van de minister van Openbare Werken van 11 mei 2000 waarin wordt aanbevolen de voorstellen van de aannemer om ontwerpen aan te passen na aanbesteding der werken met de nodige terughoudendheid te evalueren: dit houdt voor de overheid immers het risico in op te kleine minprijzen, te grote meerprijzen en kwaliteitsgebreken.
- Responsabilisering van de afdelingshoofden inzake het verrekeninggedrag van de afdeling, tijdens hun evaluatiegesprekken met de directeur-generaal.
- Tijdens zijn rondgang door de afdelingen zal de nieuw aangestelde directeur-generaal – sedert 1 april 2006 de leidend ambtenaar van

het IVA Infrastructuur - het verrekeningengedrag en de remediëringsmogelijkheden als een van de aandachtspunten beschouwen.

- Op een van de volgende COVA's zullen de initiatieven die de afdelingen hebben ontwikkeld inzake verrekeningen besproken en geëvalueerd worden⁴²). Indien nuttig zullen de initiatieven veralgemeend worden.
- Inmiddels is een werkgroep opgericht, waarin de verschillende provinciale wegenafdelingen zijn vertegenwoordigd, alsook het directoraat-generaal en de afdeling Wegenbeleid en -beheer. Deze werkgroep heeft een stappenplan met streefdata opgesteld. De werkgroep voorziet o.a. in een samenwerking met de gebruikersgroep Overheidsopdrachten. De initiatieven die de afdelingen al hebben ontwikkeld, zullen verder worden verfijnd. De werkgroep verwacht tegen eind 2006 de nodige preventieve en curatieve maatregelen uitgewerkt te hebben.

8.5 Conclusie

Zowel binnen de diverse afdelingen als AWW-breed zijn acties ondernomen om de verrekeningen te beperken dankzij een grondige voorbereiding van de aannemingen en kwaliteitsvolle bestekken, alsook het nauwgezet opvolgen van werken in uitvoering. De meeste maatregelen zijn echter nog te recent om al verbeteringen te kunnen vaststellen. Bovendien beogen de bestaande maatregelen vooral het beheersen van de verrekeningen en niet het vermijden ervan. De recent opgerichte werkgroep zal ook preventieve maatregelen ontwerpen zodat het aandeel verrekeningen ingeperkt wordt.

⁴² Het gaat om VROEM in Oost-Vlaanderen en de afdelingsdoelstelling 2004/04 *de procedure voor het opmaken van een verrekening in detail uitwerken* in West-Vlaanderen.

9 Algemene conclusie

De verrekeningen bij de aannemingen van wegenwerken drijven de kostprijs van de werken met gemiddeld 8,5% op. In de afdelingen Antwerpen en Oost-Vlaanderen is de stijging het hoogst. De twee afdelingen nemen in de referentieperiode niet minder dan 83,7% van het totale bedrag aan verrekeningen van de AWV voor hun rekening. Als enkel rekening gehouden wordt met de werken die volledig uitgevoerd zijn en waarvoor dus een eindverrekening is opgemaakt, loopt de kostprijsverhoging gemiddeld op tot 10,5%.

De verrekeningen zijn vooral toe te schrijven aan de onzorgvuldige manier waarop sommige afdelingen de aanbestedingen voorbereiden en de bestekken opmaken. Ook zijn de procedures en projecten complexer geworden en beschikken de afdelingen niet steeds over voldoende gespecialiseerd personeel om de aanneming zorgvuldig en binnen een aanvaardbaar tijdsbestek voor te bereiden. Als studie bureaus projecten voorbereiden, doen zich eveneens belangrijke verrekeningen voor. De vergoedingsregeling - een percentage op het bedrag van de uiteindelijk uitgevoerde werken - moedigt hen niet aan verrekeningen te vermijden.

De afdelingen kunnen voor de voorbereiding van projecten niet terugvallen op centraal ontwikkelde instructies en procedures. Dat is wel het geval voor de opmaak van de bestekken. Voor de prijsramingen wachten de afdelingen nog steeds op een operationele prijzendatabank, hoewel die al in 1997 is aanbesteed.

De matige tot onvoldoende kwaliteit van de bestekken leidt tot heel wat wijzigingen en uitbreidingen tijdens de uitvoering van de werken. Soms hebben die wijzigingen een zodanige omvang bereikt dat er nog weinig overblijft van de wettelijk vastgelegde beginselen van de forfaitaire prijs en de mededinging. De stockaanbestedingsprocedure, aangewezen voor werken waarvan de vermoedelijke hoeveelheden vooraf onvoldoende kunnen ingeschat worden, wordt slechts beperkt toegepast. De lage maximumgrenzen voor de aanwending van deze procedure vormen weliswaar een bijkomende belemmering. Bovendien is, volgens de administratie, deze procedure minder geschikt voor investeringswerken. Volgens het Rekenhof kan deze procedure eventueel toch nuttig zijn voor investeringswerken met het karakter van onderhoudswerken.

De administratieve afhandeling van de verrekeningen vertoont een aantal knelpunten. Zo maken de afdelingen geen gebruik van de mogelijkheid de eenheidsprijs te laten herzien als de werkelijk uitgevoerde hoeveelheden minstens het drievoud overtreffen van de vermoedelijke hoeveelheden. Nochtans is de aannemer, rekening houdend met de overschrijdingen, mogelijk niet langer de laagste inschrijver.

De procedures en dienstorders om de verwijlinteressen te beperken leven de afdelingen evenmin voldoende na. Ze passen het procédé van ramingsstaten met ambtshalve vastgestelde prijzen slechts uitzonderlijk toe. Dat leidt bij prijsdiscussies tot een laattijdige goedkeuring van de verrekening. Lange doorlooptijden en overeenkomstige (belangrijke)

interestbedragen vloeien ook voort uit een gebrek aan vastleggings- of ordonnanceringskredieten, de verplichte consultatie van adviesorganen, de jaarlijkse afsluitingsverrichtingen van de boekhouding, en - volgens de afdelingen - het gebrek aan personeel en expertise.

De AWV beschikt niet over een uniform en gestructureerd systeem om de verrekeningen en de financiële en administratieve afhandeling ervan op te volgen. De beleidsinformatie in de databanken DELTA-2001, Historia en Orafin is niet aan elkaar gelinkt. De ondervragings- en rapporteringsmogelijkheden zijn gebruiksonvriendelijk, ontoereikend en onaan- gepast. Bijgevolg kunnen de verantwoordelijke ambtenaren de knelpun- ten niet tijdig detecteren en verhelpen.

De maatregelen ter beperking van de verrekeningen zijn nog te recent om al verbeteringen vast te stellen. Bovendien zijn ze vooral gericht op het beheersen van de verrekeningen en niet op het vermijden ervan. Een recent opgerichte werkgroep werkt maatregelen uit die het aandeel verrekeningen moeten inperken.

10 Aanbevelingen

Vorbereiding van de aanbestedingen

- In het licht van een degelijk financieel management en met het oog op de vermindering van de risico's mogen de afdelingen projecten pas aanbesteden als ze voldoende zijn voorbereid en het bestek zorgvuldig is opgesteld.
- Als een studiebureau de aanneming voorbereidt en het bestek opmaakt, moet het dienstencontract met dat bureau, naast de sancties opgenomen in de AAV, een systeem van kwaliteitsborging bevatten ter vermindering/remediëring van tekortkomingen in het bestek of in de voorbereiding van de aanneming.
- Als de vermoedelijke hoeveelheden vooraf onvoldoende kunnen worden ingeschat, kan de stockaanbesteding een oplossing bieden. Een ruimere aanwending van die aanbestedingsvorm, o.a. door het maximumbedrag op te trekken, kan wenselijk zijn voor investeringswerken met het karakter van onderhoudswerken.

Naleving van de regels en procedures voor verrekeningen

- De afdelingen dienen het procédé van ramingsstaten en ambtshalve vastgestelde prijzen zoveel mogelijk toe te passen, conform de dienstorders LIN/AWV 2001/2 van 22 mei 2001 en LIN 2003/11 van 6 juni 2003, en de instructie van de secretaris-generaal van 16 maart 1995.
- Als de werkelijk uitgevoerde hoeveelheden minstens het drievoud overtreffen van de vermoedelijke hoeveelheden, dienen de afdelingen een herziening van de eenheidsprijs te bedingen, zeker als de aannemer – rekening houdende met de overschrijdingen - niet langer de laagste inschrijver is. Als ze geen gebruik maken van de herzieningsmogelijkheid, moeten ze dat motiveren.
- Als de hoofdaannemer een beroep doet op onderaannemers of leveranciers, moet de verrekeningenbundel de facturen van de onderaannemer of leverancier aan de aannemer bevatten, zodat de ATO de kostprijs die de hoofdaannemer aanrekent degelijk kan controleren. Zo kunnen o.a. ook dubbele betalingen worden voorkomen.
- De afdelingen dienen dringend te beschikken over een prijzendatabank voor hun prijsramingen en verrekeningen met OP-posten.
- Als de aannemer de antwoordtermijn om zijn OP-prijzen te verantwoorden overschrijdt (artikel 42 in de bijzondere bestekken), dienen de afdelingen stappen te ondernemen om de verwijlinteressen te stuiten. Zij dienen daarvoor over concrete richtlijnen te beschikken.
- Het goedkeuren van de eindverrekening dient conform de delegatiebesluiten te gebeuren.
- Ook de verrekeningen in min dienen vastgelegd te worden, zodat de budgettaire ruimte optimaal benut kan worden.

Bestrijding van de verwijlinteresten

- Ter bestrijding van lange doorlooptijden dienen voor de verrekeningen tijdig vastleggings- en/of ordonnanceringskredieten beschikbaar te zijn. Financieel belangrijke verrekeningen dienen ook tijdens de laatste twee weken van het jaar X en de eerste twee weken van het jaar X + 1 betaald te kunnen worden.
- De afdelingen dienen de dienstorders LIN/AWV 2001/2 van 22 mei 2001 en LIN 2003/11 van 6 juni 2003, en de instructie van de secretaris-generaal van 16 maart 1995 correct toe te passen. Aldus kunnen verwijlinteresten worden beperkt.

Rapportering en beleidsinformatie

- Een koppeling van de databanken DELTA-2001, Historia en Orafin moet het mogelijk maken de wegenprojecten efficiënt op te volgen van aanbesteding tot verrekening en financiële afhandeling. De ondervragings- en rapporteringsmogelijkheden, via COGNOS, uit DELTA-2001 moeten uitgebreid en aangepast worden zodat de beleidsinformatie eenvoudig en tijdig beschikbaar is. De gebruikers dienen de nodige opleidingen te krijgen om de verschillende databanken efficiënt te kunnen consulteren.
- Om de kostprijs van de uitgevoerde werken te kennen, dient de rapportering over de verwijlinteresten aangevuld te worden met gegevens over de interesten veroorzaakt door verrekeningen en over de nog verschuldigde interesten voor verrekeningen.

Beheersing van de verrekeningen

- De afdelingen met een significant afwijkend verrekeningengedrag dienen remediëringsmaatregelen te treffen.
- Gesteund door een degelijke rapportering moet het hogere beleidsniveau onmiddellijk optreden als zich problemen voordoen in de uitvoering van aannemingen en de administratieve afhandeling van verrekeningen. Procedures en maatregelen die bepaalde afdelingen al hebben genomen ter beheersing van de verrekeningen, moeten worden geëvalueerd op hun deugdelijkheid en zo nodig veralgemeend voor alle afdelingen.
- De leidend ambtenaar en de afdelingshoofden dienen erop toe te zien dat tijdig nieuwe personeelsleden worden ingezet, zodat de expertise niet verloren gaat.

11 Antwoord van de minister

De Vlaamse minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur heeft op 1 juni 2006 op de conclusies en aanbevelingen van het Rekenhof gereageerd (zie bijlage 6). Hij gaat volledig akkoord met de vaststellingen, opmerkingen en aanbevelingen van het Rekenhof. De minister laat weten dat de leidend ambtenaar van het agentschap reeds een groot aantal acties ondernomen heeft om aan de aanbevelingen van het Rekenhof tegemoet te komen zodat het aandeel verrekeningen in de komende jaren kan teruggedrongen worden.

Bijlage 1: Overzicht van aannemingen met een belangrijk percentage werken in meer of min⁴³⁾

Aanneming	Gegund inschrijvingsbedrag (IB)	Aantal verrekennin- gen	Totaalbedrag werken in meer	Totaalbedrag werken in min	% meer + min t.o.v. IB
Afdeling Wegen en Verkeer Oost-Vlaanderen					
N70 Gent-Antwerpen. Herinrichting doortocht Zwijndrecht met verlenging sneltramlijn en aanleg riolering (fase 1 : Blancefloerlaan-Beversebaan) (bestek: B97D96)	2.488.749,20	3	1.703.143,01	0	68,4%
E40 (A10) Brussel-Oostende. Herinrichten van het toegangscomplex te Wetteren. Fase 2 : wegenis met afbraak oude brug (bestek: 16DD/00/63)	2.969.799,87	6	1.244.421,99	551.208,84	60,4%
N60 te Gent. Oudenaardsesteenweg-Grote Steenweg Noord. Herinrichten van het wegvak De Sterre-Hutsepot. (bestek: 16DD/01/61)	2.430.980,79	4 (incl. EV)	1.211.191,80	364.053,56	64,8%
N8C Rondweg te Brakel (bestek: 16DD/01/54)	2.171.812,99	5 (incl. EV)	1.212.949,15	265.660,67	68,0%
E17 Van complex "De Pinte" tot "Destelbergen". Herstellen stroefheid en spoorvorming en aanleg van beveiligingsconstructies. (bestek: 16DD/01/78)	2.420.774,51	6	1.122.720,12	419.327,85	63,7%
E17 te Gent-Ledeberg. Scheldeviaduct. Herstellen van de bovenbouw in rijrichting Kortrijk. (bestek: 16DD/01/23)	3.838.008,06	3	1.901.898,54	531.975,07	63,4%
Afdeling Wegen en Verkeer Antwerpen					
Structureel onderhoud en heraanleg van fietspaden in rode betonstraatstenen in de agglomeratie Antwerpen (bestek: C/99.C36)	2.691.868,10	2 (incl. EV)	912.264,00	546.440,54	54,2%
Leveren en aanbrengen van wegmarkeringen in district Antwerpen (bestek: 16DA/01/26)	222.300,61	1 (incl. EV)	138.480,80	119.107,80	115,9%

⁴³ Alle bedragen zijn exclusief btw.

N127 Veerle-Zammel, heraanleg rijweg in KWS (bestek: 16DA/01/34)	659.825,01	2 (incl. EV)	258.814,76	169.497,93	64,9%
N108 Lier-Duffel. Herstellen van de topklaag op verschillende plaatsen (bestek: 16DA/01/41)	174.895,72	1 (incl. EV)	71.982,44	25.588,18	55,8%
Aanpassen van het afwateringssysteem op de E19 te Antwerpen (bestek: 16DA/01/51)	599.863,23	2 (incl. EV)	415.455,01	107.716,53	87,2%
Herstel fietspaden N1 : vak Gounodstraat (Antwerpen)–Gemeentepark (Mortsel) (bestek: 16DA/01/58)	759.906,58	2	283.834,70	192.419,50	62,7%
N12. Herinrichting Turnhoutsebaan – Sterrenbrug (bestek: C/99.D23)	542.663,72	2 (incl. EV)	316.976,19	212.072,72	97,5%

Afdeling Wegen en Verkeer West-Vlaanderen

Aanpassen van allerhande kruispunten en zeer korte wegvakken op gewestwegen in de provincie West-Vlaanderen. 1ste perceel – derde jaar. (bestek: 16DE/00/4)	285.283,18	3 (incl. EV)	210.119,50	163.592,63	130,9%
Aanpassen van allerhande kruispunten en zeer korte wegvakken op gewestwegen in de provincie West-Vlaanderen. 2de perceel – tweede jaar. (bestek: 16DE/00/4)	285.283,18	1 (incl. EV)	138.704,83	117.134,62	89,6%
Aanpassen van allerhande kruispunten en zeer korte wegvakken op gewestwegen in de provincie West-Vlaanderen. 2de perceel – derde jaar. (bestek: 16DE/00/4)	285.283,18	3 (incl. EV)	221.182,70	170.588,45	137,3%
N36 te Harelbeke en Kuurne. Vak N50 (Brugsesteenweg) – Bavikhooftsestraat. Grond-, afwaterings- en verhardingswerken (bestek: A98D75)	1.920.758,21	13 (incl. EV)	884.845,53	219.025,75	57,4%
Verbeteren van de verkeersveiligheid in het 4de district (bestek: 16DE/02/74)	223.833,00	1 (incl. EV)	152.423,99	119.379,87	121,4%
N327 Wingene. Herinrichten doortocht 2de fase. (bestek: 16DE/01/43)	795.828,40	6 (incl. EV)	313.791,00	202.439,00	64,8%
N367 Brugge-Nieuwpoort. Doortocht Gistel. Herinrichten Brugsebaan. (bestek: 16DE/01/49)	573.889,57	5 (incl. EV)	195.859,20	158.916,87	61,8%
Allerlei ingrepen van beperkte omvang met het oog op het verbeteren van de verkeersveiligheid in het 4de district Diksmuide (bestek: 16DE/02/47)	247.227,00	2 (incl. EV)	108.594,43	89.388,72	80,0%

N308 Poperinge-Proven. Aanleg fietspaden tussen kmp 12.800 en 17.000. (bestek: 16DE/01/45)	1.326.776,00	2 (incl. EV)	394.147,49	283.321,81	51,1%
N367 Gistel (Zevékote). Herinrichten doortocht (bestek: 16DE/00/54)	969.910,81	6 (incl. EV)	341.242,07	150.416,27	50,7%
Allerlei ingrepen van beperkte omvang met het oog op het verbeteren van de verkeersveiligheid in het 6de district. (bestek: 16DE/02/58)	377.571,00	1 (incl. EV)	143.821,50	106.365,37	66,3%
Afdeling Wegen en Verkeer Vlaams-Brabant					
Structureel onderhoud op de autosnelwegen rond Brussel, 3de jaar (bestek: 16DB/00/42)	1.161.113,19	1 (incl. EV)	471.842,51	471.845,43	81,2%
Allerlei ingrepen van beperkte omvang met het oog op het verbeteren van de verkeersveiligheid. Perceel 2 : Wegendistrict 224 – Aarschot, wegendis- trict 222 – Bertem (N- wegen) (1ste jaar) (bestek: 16DB/02/21)	765.865,74	1 (incl. EV)	524.071,72	525.000,76	136,9%

Bijlage 2: Onzorgvuldig voorbereide aannemingen⁽⁴⁴⁾

Afdeling Wegen en Verkeer Oost-Vlaanderen

- Aanneming: N60 te Gent. Oudenaardsesteenweg – Grote Steenweg Noord. Herinrichten van het wegvak De Sterre-Hutsepot (bestek: 16DD/01/61)

Op deze aanneming zijn 4 verrekeningen, inclusief een eindverrekening, geënt. De 4 verrekeningen bevatten in totaal 1.211.191,80 EUR aan werken in meer en 364.053,56 EUR aan werken in min. De werken in meer maken 49,8% uit van het inschrijvingsbedrag (2.430.980,79 EUR).

Uit de bewijsstukken en verantwoordingsnota's die bij de diverse verrekeningen zijn gevoegd, blijkt dat tijdens de uitvoering belangrijke wijzigingen aan de aanneming werden doorgevoerd die bij een betere voorbereiding van de aanneming hadden kunnen worden voorzien. Ook worden sommige problemen als "onvoorzien" of "onverwachts" aangemerkt (riolering, aanwezigheid van nutsleidingen), terwijl een degelijke voorbereiding van de aanneming deze problemen op voorhand had kunnen vaststellen en de aanneming terzake vóór de gunning had kunnen worden aangepast. Nu werden meerwerken – die bijna 50% uitmaken van het inschrijvingsbedrag – onderhands gegund.

- Aanneming: E17. Van complex "De Pinte" tot "Destelbergen". Herstellen stroefheid en spoorvorming en aanleg van beveiligingsconstructies (bestek: 16DD/01/78)

Voor de auditperiode (2003-2004) zijn in totaal 6 verrekeningen geënt op de aanneming. Het totaalbedrag aan verrekeningen voor die periode bedraagt 1.122.720,12 EUR aan werken in meer en 419.327,85 EUR aan werken in min. De werken in meer maken 46,3% uit van het inschrijvingsbedrag (2.420.774,51 EUR).

De proefuitslagen van de kernboringen werden pas ontvangen na aanbesteding van het dossier, wat wijst op een gebrekkige voorbereiding van de aanneming. De uitslagen duiden op een opbouw van het wegdek in gewapend beton met een overlaging van asfalt. De afdeling stelt "dat het bestek op een dergelijke uitbouw niet was voorzien". Die handelwijze werd overigens ook door het kabinet van de Vlaamse minister van Openbare Werken bekritiseerd (kantschrift van 14 oktober 2003). Ook werd de aanneming na gunning aangepast rekening houdend met de meetresultaten van spoordiepte en stroefheid van de afdeling Wegenbouwkunde.

⁴⁴ Alle bedragen zijn exclusief btw.

Aanneming: E17 – Temse. Brug in Doornstraat. Saneringswerken. (bestek: 16DD/02/94)

Op de aanneming zijn er voor de beschouwde auditperiode (2003-2004) 2 verrekeningen geënt. De 2 verrekeningen bevatten in totaal 102.917,91 EUR aan werken in meer. De werken in meer maken 34,23% uit van het inschrijvingsbedrag (300.682,70 EUR).

Verrekening nr. 2 bevat voor 24.795,26 EUR aan OP-posten in meer. In de verantwoordingsnota wordt melding gemaakt van “zaken die over het hoofd werden gezien bij de opmaak van het bestek”. Het kabinet van de minister van Openbare Werken stelt het volgende: “Voor bijna 1/3 van het aanbestedingsbedrag verrekeningen in dit project, verrekeningen die eenvoudig vermeden hadden kunnen worden door een beter doordacht lastenboek op te stellen. Een betere voorbereiding kan het Vlaams Gewest geld besparen”.

- Aanneming: N 455. Vak Eeklo-Sint-Laureins. Aanleg fietspad. (bestek: B97D7)

Op de aanneming zijn voor de beschouwde auditperiode (2003-2004) – voor wat betreft het Vlaams Gewest – 3 verrekeningen geënt. De 3 verrekeningen bevatten in totaal 468.390,17 EUR aan werken in meer en 27.673,46 EUR aan werken in min. De werken in meer maken 29,5% uit van het inschrijvingsbedrag (1.587.962,77 EUR).

Uit de verantwoordingsnota van de afdeling Oost-Vlaanderen bij de verrekening nr. 2 t.b.v. 215.090,66 EUR blijkt dat de voorbereiding van deze aanneming beter had gekund⁴⁵: “Nadat de werken waren begonnen op 4 november 2002 dienden zij reeds op 18 november te worden geschorst “om de nutsmaatschappijen toe te laten hun leidingen aan te passen langs de N455 tussen de N9 en de P. Bontestraat”. Op 22 januari 2003 werden de werken andermaal stilgelegd “ingevolge de vaststelling dat de bestaande afvalwaterriolering, toebehorende aan de Stad Eeklo, in het vak tussen de N9 en de P. Bontestraat, in zeer slechte staat verkeerde”. Aan een studie bureau werd dan opdracht gegeven een ontwerp op te maken voor een gescheiden afvoerstelsel (afvalwater en regenwater). De werken voor het regenwaterafvoerstelsel werden onderhands bijkomend aan de aannemer toegewezen en geregeld via verrekening nr. 2.

⁴⁵ Uit het dossier komt tot uiting dat de werken oorspronkelijk werden aanbesteed op 13 november 1997. Omdat bleek dat het dossier de facto nog niet aanbestedingsrijp was, diende de gestanddoeningstermijn herhaaldelijk te worden verlengd en werden hiervoor door de aannemer prijsverhogingen aangerekend. Uiteindelijk werden de werken toegewezen op 28 juli 1998. “In toepassing van artikel 28 van de AAV diende het bestuur de start van de werken vast te leggen tussen de 30^e en de 60^e kalenderdag na de kennisgeving. Omdat op dit ogenblik de onteigeningen nog niet volledig afgerond waren kon het aanvangsbevel niet tijdig gegeven worden. [...] De onteigeningen verliepen moeilijk en namen vier jaar in beslag”.

Omdat het regenwaterafvoerstelsel onder de rijweg diende te worden geconstrueerd, werd ook de vernieuwing van de rijweg (verharding en fundering) onderhands aan de aannemer toegewezen, en dit middels verrekening nr. 4 t.b.v. 189.622,47 EUR.

- Aanneming: N49 Antwerpen-Knokke. Bouwen van een centrale brug en twee voetgangers/fietserstunnels t.h.v. Nachtegaalstraat en Heistraat te Stekene (Bestek: B98D91)

Op de aanneming zijn er alleen al voor de beschouwde auditperiode (2003-2004) 10 verrekeningen geënt⁴⁶. De 10 verrekeningen bevatten in totaal 507.115,91 EUR aan werken in meer (de werken in min bedragen slechts 1.079,10 EUR en zijn derhalve verwaarloosbaar klein). De werken in meer maken 10,6% uit van het inschrijvingsbedrag (4.771.930,50 EUR) en bestaan uitsluitend uit OP-posten.

De talrijke verrekeningen – die zoals uit het dossieronderzoek blijkt voortvloeien uit een gebrekkige voorbereiding van de aanneming - hebben aanleiding gegeven tot opmerkingen van het kabinet van de minister van Openbare Werken. Op vraag van dit kabinet heeft de afdeling Oost-Vlaanderen een overzicht gegeven van alle verrekeningen. Daaruit blijkt dat belangrijke verrekeningen het gevolg zijn van de ligging van diverse nutsleidingen “waarvan de invloed van de ligging onvoldoende werd ingeschat bij de opmaak van het ontwerp”, waardoor het ontwerp tijdens de uitvoering van de werken in belangrijke mate diende te worden aangepast. Ook waren de in het ontwerp voorziene verbindingswegen naar de nieuwe brug over de gewestweg “ontworpen zonder onderfundering, wat naderhand een te summiere opbouw bleek te zijn”.

- Aanneming: R43. Ring om Eeklo. Aanleg van verbinding N9-N49 en bouw van verkeerswisselaar met N49. (Bestek: B98D98)

Op de aanneming zijn 16 verrekeningen geënt, waaronder de eindverrekening. De 16 verrekeningen bevatten in totaal 2.025.198,41 EUR aan werken in meer en 384.368,35 EUR aan werken in min. De werken in meer maken 39,5% uit van het inschrijvingsbedrag (5.125.320,07 EUR) en bestaan in hoofdzaak (1.466.082,91 EUR of 28,6% van het inschrijvingsbedrag) uit OP-posten.

De werken werden aanbesteed in december 1998, maar slechts aangevat in april 2001: de aanbestedende overheid had de werken immers gegund vooraleer zij in het bezit was van een bouwvergunning. Wegens het laattijdig geven van het aanvangsbevel der werken werd aan de aannemer een schadevergoeding toegekend van 447.439,95 EUR, alsmede een niet-onaanzienlijke verhoging van zijn inschrijvingsprijzen.

Ten gevolge van de grote tijdsspanne tussen aanbesteding en uitvoering dienden een belangrijk aantal aanpassingen te worden doorgevoerd in de aanneming (o.a. omdat de verkeerssituatie inmiddels was gewijzigd

⁴⁶ In totaal zijn er 17 verrekeningen op de aanneming geënt.

ten gevolge van werken uitgevoerd door de stad Eeklo), die in belangrijke mate door OP-posten dienden te worden opgevangen.

Voor een aantal andere (voorzienbare) werken waren geen posten voorzien in de oorspronkelijke meetstaat (bijvoorbeeld bouw spooroverweg). Nog andere werkzaamheden dienden op een andere wijze te worden uitgevoerd omdat de theoretische planning ervan in de praktijk niet mogelijk bleek (bijvoorbeeld het heien van palen voor de bouw van een landbouwbrug bleek in de praktijk niet mogelijk omdat dit diende te gebeuren onder een hoogspanningslijn en de veiligheidsafstand tussen de in te heien palen en deze lijn was overschreden).

De talrijke verrekeningen, die het gevolg zijn van een onvoldoende voorbereiding van de aanneming, hebben aanleiding gegeven tot opmerkingen van de Inspectie van Financiën. In zijn nota van 21 mei 2003 stelt de IF: "Onderhavige aanbesteding heeft, om diverse redenen, aanleiding gegeven tot 15 verrekeningen alsmede de eindverrekening nr. 16. (...) Uit de ingewonnen inlichtingen blijkt ook dat een groot gedeelte hiervan (cf. verrekening nr. 3) te wijten is aan het feit dat op het einde van het jaar voor dit dossier een vastlegging werd genomen in aannemingssom (met de bedoeling de kredieten voor 100% vast te leggen) alhoewel alle voorbereidende studies nog niet klaar waren. IF dringt er op aan om in de toekomst op het einde van het jaar enkel "aanbestedingsrijpe" dossiers voor vastlegging voor te leggen. Ook moet de nodige aandacht worden besteed aan alle voorbereidende studies en mag pas tot aanbesteding en gunning worden overgegaan wanneer het project duidelijk is en er concrete inzichten bestaan m.b.t. de reële uitvoering. Aldus kunnen de verrekeningen worden beperkt tot onvoorzienbare externe elementen. Dit is in feite het karakter van een verrekening".

Afdeling Wegen en Verkeer West-Vlaanderen

- Aanneming: N327 Wingene. Herinrichten doortocht 2de fase. (Bestek: 16DE/01/43)

Op de aanneming zijn 6 verrekeningen geënt, waaronder de eindverrekening. Het totaalbedrag aan werken in meer bedraagt 313.791 EUR, in min 202.439 EUR. De werken in meer maken 39,4% uit van het inschrijvingsbedrag (795.828,40 EUR).

De meer- en minwerken zijn hoofdzakelijk voortgevloeid uit de aanpassing – na de aanvang van de werken – van de aanneming. Ook werd het aannemingscontract tijdens de uitvoering ervan aangepast aan het mobiliteitsconvenant betreffende het herinrichten van doortochten.

De meerwerken hebben in hoofdzaak geen onvoorzienbaar karakter (bijvoorbeeld verrekening nr. 4: meerwerken voor aanleg van een bus halte en een snelheidsremmend plateau t.b.v. 103.245,30 EUR) en hadden, mits de aanneming beter werd voorbereid, in het bestek opgenomen kunnen worden. De minder goede voorbereiding van de aanneming

komt ook tot uiting in de belangrijke bedragen en percentages aan min- en meerwerken, vergeleken met het inschrijvingsbedrag.

- Aanneming: N36 te Harelbeke en Kuurne. Vak N50 (Brugsesteenweg) – Bavikhoofsestraat. Grond-, afwaterings- en verhardingswerken (Bestek: A98D75)

Op de aanneming zijn 13 verrekeningen geënt, waaronder de eindverrekening. Het totaalbedrag aan werken in meer bedraagt 884.845,53 EUR, in min 219.025,75 EUR. De werken in meer maken 46,1% uit van het inschrijvingsbedrag (1.920.758,21 EUR).

De meerwerken betreffen o.a. de volgende, in het bestek ten onrechte niet-voorzien werken: de uitvoering van grachtversterkingswerken (bodem en talud), de uitbreiding van het fietspad, het aanleggen van toegangen voor landbouwers, het aanpassen van de rotonde voor doortocht uitzonderlijk vervoer, het aanleggen van een ontsluitingsweg voor een bedrijf, het aanleggen van een dwarsing voor fietsers, de niet voorziene post “opbreken asfaltverharding versterkt met mestrac”.

Deze meerwerken wijzen op een gebrekkige voorbereiding van de aanneming.

Afdeling Wegen en Verkeer Antwerpen

- Aanneming: Aanpassen van het afwateringssysteem op de E19 te Antwerpen. (Bestek: 16DA/01/51)

Er zijn in totaal 2 verrekeningen geënt op de aanneming, waaronder de eindverrekening. Het totaalbedrag aan verrekeningen bedraagt 107.716,53 EUR in min en 415.455,01 EUR aan werken in meer. De werken in meer maken 69,3% uit van het inschrijvingsbedrag (599.863,23 EUR). Daarvan is 141.195,67 EUR of 23,5% van het inschrijvingsbedrag veroorzaakt door OP-posten.

Uit de stukken van het dossier blijkt duidelijk dat een belangrijk aantal meerwerken had kunnen worden vermeden indien door de aanbestedende overheid n.a.v. het opstellen van het bestek overleg was gevoerd met de Provinciale Verkeerseenheid (PVE). Nu dienden tijdens de uitvoering van de overheidsopdracht belangrijke wijzigingen aan de aanneming te worden uitgevoerd (waaronder belangrijke bedragen tegen OP-prijzen) ten gevolge van opmerkingen van de PVE.

Omtrent de eerste verrekening merkt het kabinet van de Vlaamse minister van Openbare Werken op: “Het betreft weeral een verrekening van meer dan 20% van de inschrijving. Bovendien zou 90% van de verrekening vermeden kunnen zijn door bij de opmaak van het bestek meer

doordacht rekening te houden met uitvoeringsmethoden en beter overleg met PVE⁽⁴⁷⁾.

Uit het dossier blijkt verder dat de aanbestedende overheid de vermoedelijke hoeveelheden ernstig onderschat heeft: uiteindelijk diende 274.259,34 EUR tegen besteksprijzen aan overschreden hoeveelheden te worden betaald. Ook dat is een teken van een gebrekkige voorbereiding van kwestieuze aanneming.

- Aanneming: Structureel onderhoud ring rond Antwerpen R1 (Bestek: 16DA/02/12)

De eigenlijke werken betreffende het structureel onderhoud van de Ring rond Antwerpen werden gegund voor een bedrag van 81,6 miljoen EUR.

In het bestek waren diverse bepalingen opgenomen die het de aanbestedende overheid mogelijk maakten een belangrijke hoeveelheid bijkomende opdrachten – waarvan de omvang op het ogenblik van gunning van de aanneming nog niet gekend was, zoals de uitvoering van de minder-hindermaatregelen - aan de gekozen aannemer toe te wijzen.

De vordering van de aannemer voor bijkomend opgedragen werken en na de gunning bevolen wijzigingen in de aanneming was op 10 mei 2005⁽⁴⁸⁾ opgelopen tot een bedrag van 23,1 miljoen EUR of 28,3% van het oorspronkelijk inschrijvingsbedrag. Een belangrijk deel van de meerwerken wordt aangerekend tegen OP-prijzen, die derhalve buiten mededinging zijn tot stand gekomen.

De meerwerken zijn in belangrijke mate voortgevloeid uit diverse aanpassingen van de aanneming, die op hun beurt het gevolg zijn van de gunning van een complexe overheidsopdracht die op dat moment onvoldoende was voorbereid.

De oorspronkelijke dienstenopdracht houdende de voorbereiding van het totale project van de renovatie van de Ring rond Antwerpen, voorzag oorspronkelijk in vier deeltermijnen - respectievelijk voor het opmaken van de basisgegevens, het voorontwerp en de verkeersscenario's, het opmaken van het uitvoeringsontwerp en het leveren van de aanbestedingsdocumenten - met een totale duur van 14 maanden studietijd. Het bestuur voorzag in totaal in 24 maanden tussen de verschillende deeltermijnen om de ingediende voorstellen te onderzoeken en aansluitend de nodige beslissingen te nemen. Voor een goede voorbereiding van de werken hield de afdeling bijgevolg rekening met een totale doorlooptijd van 38 maanden.

Onmiddellijk na de toewijzing van de studieovereenkomst, verzocht het kabinet van de Vlaamse minister van Openbare Werken de uitvoeringstermijn van de studie drastisch in te korten. De vastlegging moest im-

⁴⁷ Kantschrift van 27 april 2004.

⁴⁸ Nota van de projectleider van 12 mei 2005.

mers nog gebeuren in de loop van 2002 omdat dat jaar FFEU-kredieten beschikbaar waren. Voor het jaar daarop bestond de vrees dat de kredieten zouden vervallen.

Het studiebureau werd opdracht gegeven de fasering zodanig op te maken dat al medio september 2002 een uitvoeringsdossier beschikbaar was. Dat betekende dat de manier van werken voor het opmaken van dit uitvoeringsdossier totaal diende te worden gewijzigd.

De uitvoeringstermijn voorzien voor de voorbereiding van de aanneming liep terug van 38 maanden (studietijd + onderzoeks- en beslissingstermijn door aanbestedende overheid) tot 8 maand.

Hieromtrent stelt de afdeling Antwerpen: “De verkorting van de studietermijn was oorzaak van veel aanpassingen, meerwerken en late beslissingen. Het studietraject werd totaal overhoop gehaald. Daardoor ontstond een bestek met een groot gedeelte aan “prijzen voor een stock-aanbesteding”, waar een aantal zaken wel naar aard en hoeveelheid voorzien waren, maar waar helemaal niet vast stond waar wat en in welke hoeveelheden er zou uitgevoerd worden. Het antwoord op die vragen werd gedeeltelijk gegeven door de studie die de aannemer zelf na aanbesteding moest uitvoeren (grondwerk, hoeveelheid asfalt/beton, ...), door inspecties die hij zelf moest uitvoeren (riolering) en door beslissingen die na aanbesteding en op basis van andere opdrachten moesten genomen worden (Minder Hinder)”.

- Aanneming: A12 Havenweg Bochtafsnijding Leugenberg, in- en uitrit Leugenberg, richting Antwerpen (Bestek: C/98A12)

De aanneming heeft in de auditperiode (2003-2004) aanleiding gegeven tot 7 verrekeningen en 1 ramingsstaat. De werken in min bedragen 977.709,60 EUR, de werken in meer 3.045.415,38 EUR. Het bedrag in meer is volledig samengesteld uit OP-posten. Die posten maken 23,6% uit van het inschrijvingsbedrag (12.899.788,40 EUR).

De bedding van de Schijn bevatte grote hoeveelheden slib, dat een onvoldoende draagkrachtige ondergrond bood voor de uit te voeren infrastructuurwerken. Daardoor kon de normaal voorziene uitvoeringswijze niet “op een technisch verantwoorde wijze worden uitgevoerd”. Het te bergen slib bleek verontreinigd en diende eerst tijdelijk te worden geborgen. Daardoor diende het werk te worden gereorganiseerd en ontstond vertraging in de werkzaamheden door de bijkomende berging van het slib.

Het Rekenhof is van oordeel dat een degelijk grondonderzoek zeker de aanwezigheid van de niet-draagkrachtige massieven – inzonderheid beddingslib van de Schijn – had kunnen vaststellen en de graad van verontreiniging kunnen bepalen.

Omdat de afdeling Antwerpen ook na de aanleg van de nieuwe Leugenbergbocht niet beschikte over een streefbeeld voor de aanleg van de definitieve verkeerswisselaar, was dringend aanleg van een voorlopige

verkeerswisselaar noodzakelijk. Daarvoor werd dan ook verrekening nr. 7 t.b.v. 164.368,76 EUR opgesteld.

Er wordt een beroep gedaan op artikel 17, § 2, 2a van de overheidsopdrachtenwet (aanvullende werken die ingevolge onvoorziene omstandigheden noodzakelijk zijn geworden voor de uitvoering van het werk) om de aanleg van de voorlopige verkeerswisselaar onderhands te gunnen. Een degelijke voorbereiding van voorliggende aanneming of een planning en aanbesteding van de definitieve verkeerswisselaar tijdens de uitvoering van de aanneming had echter een beroep op de onderhandelingsprocedure kunnen voorkomen. Nu werden bijkomende werken, voor een bedrag van 164.368,76 EUR, zonder mededinging gegund omdat de aanbestedende overheid had nagelaten tijdig een streefbeeld te realiseren, wat toch van haar mocht worden verwacht.

Overigens betreft het hier maar een tijdelijke verkeerswisselaar en zal naderhand ook een definitieve verkeerswisselaar nodig zijn. Een meer vooruitziend gedrag van de aanbestedende overheid had die dubbele kost kunnen voorkomen.

- Aanneming: Structureel onderhoud en heraanleg van fietspaden in rode betonstraatstenen in de agglomeratie Antwerpen (Bestek: C/99.C36)

Er zijn 2 verrekeningen geënt op de aanneming, waaronder de eindverrekening. Het bedrag aan werken in min bedraagt 546.440,54 EUR en het bedrag aan werken in meer 912.264,00 EUR. De werken in meer maken 33,9% uit van het inschrijvingsbedrag (2.691.868,10 EUR).

Verrekening nr.1 vloeide voort uit een gebrekkig opgesteld bestek, waarin een tiental posten, noodzakelijk voor de uitvoering van de geplande werken, ontbraken. De verantwoordingsnota stelt hierover: “De noodzakelijke post [voor dit werk] ontbrak” of “Voor deze types [van trottoirbanden] waren geen posten voorzien in de opmeting”. Bijvoorbeeld post 171-OP.1/V1: bestrating van betonstraatstenen: “Op de plannen was er voorzien om verschillende nieuwe bushaltes te realiseren, opgebouwd met witte en zwarte betonstraatstenen, doch de nodige posten hiervoor ontbraken. Het was bijgevolg noodzakelijk om hiervoor nieuwe posten te creëren”. Voor die ontbrekende posten diende derhalve met OP-prijzen te worden gewerkt.

Verrekening nr. 2 betreft een “regularisatie van vermoedelijke hoeveelheden” tegen inschrijvingsprijzen. Het gaat om 496.861,83 EUR aan hoeveelheden in min en 751.186,16 EUR aan werken in meer, t.o.v. een inschrijvingsbedrag van 2.691.868,10 EUR. Uit de cijfers komt tot uiting dat de vermoedelijke hoeveelheden niet zorgvuldig werden geraamd.

Bijlage 3:
Aannemingen met overschrijdingen met drievoud
waarbij de laagste inschrijver, na uitvoering, niet
langer de laagste is

Besteknum- mer	Oorspr. volgorde	Oorspr. Prijs	Volgorde nacalculatie	Prijs Nacalculatie
16DA/01/34	1	798.387,80	2	854.919,95
	2	805.403,10	3	882.199,57
	3	862.582,46	5	1.052.587,20
	4	895.360,33	1	836.013,16
16DD/01/61	1	3.167.704,92	4	3.992.476,74
	2	3.205.732,82	2	3.890.022,92
	3	3.214.961,00	1	3.872.850,07
	4	3.291.995,94	3	3.954.249,25
16DD/02/56	1	1.457.640,44	2	1.588.441,14
	2	1.489.729,74	1	1.558.391,67
16DE/01/65	1	319.363,08	5	338.507,62
	2	362.389,13	1	247.761,32
	3	401.597,79	3	323.722,12
	4	404.429,84	2	318.176,99
	6	443.148,43	4	323.889,42
16DE/02/40	1	304.432,37	2	329.714,22
	2	314.297,98	4	359.624,38
	3	316.993,38	1	321.579,33
	4	326.797,36	3	334.170,28
16DE/02/59	1	279.336,17	4	273.938,59
	2	281.089,53	2	254.582,91
	3	286.167,12	1	227.194,36
	5	405.009,08	3	255.295,86
16DE/02/60	1	274.062,30	2	243.279,58
	2	321.067,08	3	253.410,86
	3	323.419,63	1	234.653,09

Bijlage 4: Overzicht van verrekeningen met belangrijke ver- wijlinteresten – Afdeling Oost-Vlaanderen

Bestek	Nummer verrekening	Bedrag ver- rekening	Interest	% I/V	Ontvangst schuld- vordering	Uiterste betaaldatum	Effectieve betaling	Vertra- ging in dagen
B97D96	verr 16 + bijakte 1	1.445.786,90	123.878,02	8,57%	13/09/2000	18/11/2000	14/01/2005	1518
16DD/01/23	verr 4	1.036.739,12	80.759,82	7,79%	23/12/2002	21/02/2003	1/02/2005	711
16DD/01/51	verr 1	1.146.548,27	59.580,49	5,20%	13/06/2002	12/08/2002	12/08/2004	731
B97D96	verr 9	295.074,74	58.013,24	19,66%	18/02/1999	2/06/1999	9/09/2003	1560
B98D74	verr 3	399.415,49	49.714,22	12,45%	25/02/2002	26/04/2002	15/09/2004	873
16DD/02/97	verr 1	915.828,46	45.282,59	4,94%	24/10/2003	23/12/2003	29/10/2004	311
B97D96	verr 13	218.498,94	44.293,46	20,27%	13/09/2000	18/11/2000	14/01/2005	1518
B98D74	verr 15	424.671,50	36.897,90	8,69%	10/09/2002	10/11/2002	5/08/2004	634
B98D98	verr 11	252.701,85	24.423,09	9,66%	29/09/2000	1/12/2000	26/02/2003	817
B98D91	verr 3	181.029,28	21.222,45	11,72%	16/08/2001	15/10/2001	16/02/2004	854
B99E8	verr 3	191.792,26	18.018,28	9,39%	12/01/2001	15/03/2001	23/09/2003	922
16DD/00/63	verr 5	253.794,02	16.917,10	6,67%	9/09/2002	9/11/2002	8/09/2004	669
B98D91	verr 7	105.448,96	13.403,80	12,71%	5/07/2002	22/09/2002	5/09/2003	348
16DD/01/23	(eind)verr 6	174.169,83	12.110,77	6,95%	31/01/2003	1/04/2003	6/10/2004	554
16DD/01/61	verr 3	598.377,45	11.739,74	1,96%	14/05/2003	13/07/2003	5/02/2004	207
16DD/01/78	eindverr 5	589.103,31	11.245,00	1,91%	27/09/2002	26/11/2002	6/04/2003	131
16DD/01/78	verr 1	95.877,23	9.167,09	9,56%	3/07/2002	3/11/2002	12/01/2005	801
16DD/00/63	verr 8	110.177,54	7.884,27	7,16%	20/01/2003	19/07/2003	21/02/2005	583
B98D98	verr 2	95.599,04	6.064,98	6,34%	28/09/2001	27/11/2001	1/02/2003	431
16DD/01/13	verr 2	90.012,03	5.091,29	5,66%	22/04/2002	25/06/2002	8/07/2003	378
16DD/02/35	eindverr	75.080,50	4.937,33	6,58%	12/08/2003	10/11/2003	28/07/2004	261
16DD/01/13	verr 3	96.999,59	4.894,60	5,05%	8/07/2002	8/09/2002	29/08/2003	355
B98D98	verr 9	64.822,61	4.397,68	6,78%	31/10/2001	2/01/2002	26/03/2003	448
16DD/03/6	verr 1	66.133,95	3.853,15	5,83%	29/10/2003	29/12/2003	23/09/2004	269
16DD/00/71	verr 2	58.377,66	3.336,32	5,72%	17/12/2001	12/03/2002	20/03/2003	373
B98D91	verr 14	35.550,65	3.218,55	9,05%	8/07/2002	13/10/2002	8/09/2003	330
16DD/02/97	verr 2	24.769,83	2.872,64	11,60%	24/04/2003	23/06/2003	23/09/2004	458
B98D74	verr 9	34.322,07	2.690,51	7,84%	10/09/2001	9/11/2001	28/04/2004	901
		9.076.703,08	685.908,38	7,56%				

Bijlage 5: Overzicht van verrekeningen met belangrijke ver- wijlinteressen – Afdeling Antwerpen

Bestek	Nummer verrekening	Bedrag ver- rekening	Interest	% I/V	Ontvangst schuldvor- dering	Uiterste betaalda- tum	Effectieve betaaldatum	Vertra- ging in dagen
C/98A12	verr 1	675.777,37	80.047,33	11,85%	4/07/2002	5/09/2002	11/03/2005	918
C/99C36	(eind)verr 2	307.732,44	29.215,02	9,49%	9/10/2001	9/12/2001	26/08/2003	625
16DA/02/12	RS 23	442.540,56	27.758,88	6,27%	14/06/2004	13/08/2004	11/04/2005	241
16DA/02/12	RS 6	665.875,32	25.354,42	3,81%	14/06/2004	13/08/2004	31/01/2005	171
16DA/02/12	RS 27	492.959,38	24.863,91	5,04%	13/05/2004	15/07/2004	14/01/2005	183
16DA/00/49	eindverr	303.370,40	23.784,51	7,84%	22/01/2002	27/03/2002	8/09/2004	896
16DA/00/38	verr 2	3.991.159,94	23.259,73	0,58%	7/07/2004	6/09/2004	16/11/2004	71
16DA/00/11	verr 1	235.860,65	19.751,44	8,37%	4/10/2002	4/12/2002	10/09/2004	646
16DA/02/12	RS 20	457.314,47	17.258,92	3,77%	28/07/2004	26/09/2004	18/02/2005	145
16DA/02/12	RS 39	1.411.826,55	15.839,53	1,12%	14/06/2004	13/08/2004	12/11/2004	91
16DA/02/12	RS 21	171.180,22	14.008,83	8,18%	14/06/2004	13/08/2004	11/04/2005	241
16DA/00/38	RS 1	4.592.716,23	13.247,88	0,29%	12/10/2004	12/12/2004	14/01/2005	33
16DA/00/45	verr 5	127.688,48	11.535,67	9,03%	22/10/2002	2/01/2003	10/12/2004	708
16DA/01/30	eindverr	114.794,34	6.254,12	5,45%	24/09/2003	27/12/2003	3/08/2004	220
16DA/02/12	RS 38	97.218,37	5.136,59	5,28%	13/05/2004	12/07/2004	31/01/2005	203
C/99D23	(eind)verr 2	61.682,17	4.733,04	7,67%	31/10/2001	31/12/2001	15/06/2003	531
16DA/00/11	eindverr	30.247,52	2.816,68	9,31%	4/10/2002	4/12/2002	16/12/2004	743
		14.179.944,41	344.866,50	2,43%				

Bijlage 6:
Antwoord van de minister van Openbare Werken,
Energie, Leefmilieu en Natuur van 1 juni 2006.

Betreft: Audit van de verrekeningen bij aanneming van werken

Mijnheer de eerste Voorzitter,

Het ontwerpverslag van 18 april 2006 met kenmerk N10-3.001.862 B3 met betrekking tot de audit van de verrekeningen bij aanneming van wegenwerken werd in goede orde ontvangen.

Ik kan volledig akkoord gaan met de door het Hof geformuleerde bevindingen, opmerkingen en aanbevelingen.

Uit het rapport houdende de huidige stand van zaken, dat ik van het agentschap Infrastructuur (voorheen de Administratie Wegen en Verkeer) mocht ontvangen, stel ik vast dat er door de leidend ambtenaar van het agentschap reeds een groot aantal acties zijn ondernomen om aan de bevindingen, opmerkingen en aanbevelingen van het Hof tegemoet te komen. Deze acties moeten ertoe leiden het aandeel verrekeningen in de komende jaren terug te dringen.

Met oprechte groeten,

Kris Peeters

Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur

druk	De Coker - document facilities
adres	Rekenhof Regentschapsstraat 2 B-1000 Brussel
tel	02-551 81 11
fax	02-551 86 22
website	www.rekenhof.be